

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΕΥΘΥΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ: ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΙΑΣ ΕΠΙΜΑΧΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΖΑΪΚΟΣ

ΣΥΝΤΑΞΗ : ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Χρήστος Λ. Νικολαΐδης

ΣΥΝΟΨΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία καταβάλλεται προσπάθεια ανασκόπησης και καταγραφής των πρωτογενών πηγών και της υφιστάμενης βιβλιογραφίας, καθώς επίσης και κριτική ανάλυση τους, όσον αφορά στο περιεχόμενο της έννοιας/ δόγματος Ευθύνη Προστασίας (Responsibility to Protect, R2P). Παρουσιάζονται τα γεγονότα και οι αναγκαιότητες που οδήγησαν στη διαμόρφωσή του εν λόγω δόγματος, οι βασικοί εννοιολογικοί πυλώνες του, καθώς και η λειτουργία και σημασία του στο διεθνές επίπεδο. Η Ευθύνη Προστασίας είναι μία αμφισβητούμενη νομική έννοια τόσο σε επίπεδο επιστημονικής θεωρίας, όσο και σε επίπεδο διεθνούς πρακτικής. Η εργασία εξετάζει αρχικά την εφαρμογή της Ευθύνης Προστασίας με γνώμονα την αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Αξιολογείται επίσης η διεθνής νομιμότητα των «παρεμβάσεων» ή «επεμβάσεων» που διενεργήθηκαν με επίκληση της Ευθύνης Προστασίας και παρουσιάζονται παραδείγματα προσεγγίσεων από ορισμένα κράτη γύρω από την έννοια αυτή. Εκτιμάται ότι η παρούσα διατριβή θα αξιοποιηθεί κατάλληλα από τους ενδιαφερόμενους για την Ευθύνη Προστασίας και παράλληλα διατυπώνεται η ελπίδα η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια να αποτελέσει την αφετηρία μελλοντικής έρευνας που θα συμβάλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην περαιτέρω κατανόηση της συγκεκριμένης έννοιας.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	1
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ</u>	10
<u>1.1 Ιστορική αναδρομή</u>	10
<u>1.2 Βασικοί πυλώνες του δόγματος Ευθύνης για Προστασία</u>	15
<u>1.3 Σημασία και αξία του δόγματος Ευθύνη για Προστασία</u>	24
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ</u>	26
<u>2.1 Παραδείγματα επιτυχημένης και ανεπιτυχούς εφαρμογής της αρχής Ευθύνη για Προστασία</u>	26
<u>2.1.1 Συρία</u>	26
<u>2.1.2 Λιβύη</u>	29
<u>2.1.3 Σουδάν</u>	33
<u>2...4 Ρωσία</u>	34
<u>2.1.5 Μιανμάρ</u>	35
<u>2.1.6 Γάζα</u>	35
<u>2.2 Παραδείγματα προσεγγίσεων κρατών σε σχέση με την Ευθύνη για Προστασία</u>	35
<u>2.2.1 Βραζιλία</u>	35
<u>2.2.2 Δανία</u>	37
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΩΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΟΥΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ</u>	39
<u>3.1 Πηγές εξουσίας, έννοια της κυριαρχίας και νομιμότητα παρεμβάσεων</u>	39
<u>3.1.1 Πηγές εξουσίας</u>	39
<u>3.1.2 Νομιμότητα παρεμβάσεων</u>	43
<u>3.1.3 Η έννοια της κυριαρχίας</u>	47
<u>3.2 Νομικά ζητήματα</u>	51
<u>3.3 Η Ευθύνη για Προστασία ως νέο δόγμα vs. υφιστάμενης νομολογίας</u>	54
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ</u>	58
<u>4.1 Συμπεράσματα</u>	58
<u>4.2 Προτάσεις βελτίωσης της αρχής Ευθύνη για Προστασία</u>	61
<u>4.3 Προτάσεις μελλοντικής ερευνητικής κατεύθυνσης</u>	63
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ</u>	64

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τοποθέτηση του προβλήματος

Το δίλημμα της ανθρωπιστικής παρέμβασης¹ είναι ένα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο ζήτημα για την εξωτερική πολιτική των κρατών και κατ' επέκταση τις διεθνείς σχέσεις. Η ανθρωπιστική παρέμβαση, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση ένοπλης δύναμης για την προστασία αμάχων που κινδυνεύουν από μαζικά εγκλήματα, έχει δημιουργήσει πολλές αντιπαραθέσεις λόγω μεγάλων αποτυχιών να εφαρμοστεί ορθώς κατά τη δεκαετία του 1990 – αλλά και ερωτημάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα, τα κίνητρα, καθώς και τη νομιμότητα των σχετικών παρεμβάσεων. Για να αντιμετωπίσει αυτά τα ζητήματα, η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS) – μία ad hoc διεθνής επιτροπή που συνήλθε μετά από πρωτοβουλία της κυβέρνησης του Καναδά – εισήγαγε την έννοια/ δόγμα Ευθύνη Προστασίας (Responsibility to Protect, R2P)². Παράλληλα, την εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και εξαιτίας διαφόρων καταστάσεων έκτακτης ανάγκης που οδήγησαν σε αναγκαιότητα ανθρωπιστικής παρέμβασης (συμπεριλαμβανομένων της Σομαλίας, της Βοσνίας, της Ρουάντα, του Κοσσυφοπεδίου, του Νταρφούρ), η έννοια της κυριαρχίας, μια από τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου, ερμηνεύτηκε ως αμφίδρομη οδός που παρέχει μεν δικαιώματα στα κράτη, αλλά ταυτόχρονα επιβάλλει και ένα σύνολο καθηκόντων σε αυτά. Αυτή είναι η βασική ιδέα που διέπει το δόγμα της Ευθύνης Προστασίας³.

Η νομική φύση της Ευθύνης Προστασίας δεν είναι ξεκάθαρη. Μπορεί να θεωρηθεί ως μία νομική έννοια ή ως ένα δόγμα που διέπει την πολιτική δράση στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας – αλλά και ως ένας αναδυόμενος διεθνής κανόνας, δηλ. εθιμικό δίκαιο υπό διαμόρφωση, ή ακόμα ενδεχομένως και μία γενική αρχή του διεθνούς δικαίου επίσης υπό διαμόρφωση. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, η Ευθύνη Προστασίας είναι ήδη ένας ισχύων κανόνας του διεθνούς δικαίου. Σύμφωνα με την Ευθύνη Προστασίας, όταν ένα κράτος ή μια κυβέρνηση δεν είναι σε θέση ή δεν θέλει

¹ Ο αγγλικός όρος είναι Humanitarian Intervention. Ο όρος αποδίδεται στην ελληνόγλωσση επιστημονική βιβλιογραφία ως Ανθρωπιστική Επέμβαση ή Παρέμβαση – στη συνέχεια της εργασίας, θα χρησιμοποιούνται αμφότεροι οι όροι.

² Lopez, 2015.

³ Pandiaraj, 2016, σελ. 795.

να προστατεύσει τον πληθυσμό του από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, τότε θα πρέπει να αναλάβει δράση η διεθνής κοινότητα⁴. Η Ευθύνη Προστασίας ενσωματώνει μια πολιτική δέσμευση για τον τερματισμό των χειρότερων μορφών βίας και δίωξης. Επιδιώκει να μειώσει το χάσμα μεταξύ των προϋπαρχουσών υποχρεώσεων των κρατών βάσει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της πραγματικότητας που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί που κινδυνεύουν από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας⁵.

Στον πυρήνα της έννοιας R2P είναι η πίστη στην ανθρώπινη ισότητα και αξιοπρέπεια. Η έννοια της R2P παρέχει ένα ευρύ φάσμα εργαλείων – διπλωματικά, οικονομικά, πολιτικά, θεσμικά και, εάν χρειάζεται, στρατιωτικά – και ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και τοπικών, εθνικών, περιφερειακών και διεθνών κυβερνητικών φορέων⁶. Αν και είναι μία σχετικώς νέα έννοια – καθώς υιοθετήθηκε το 2005 προκειμένου να μη υπάρξουν εκ νέου εγκλήματα πολέμου όπως το Ολοκαύτωμα ή η Γενοκτονία της Ρουάντα – οι βασικές αρχές της ανατρέχουν στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αλλά και στο διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα⁷.

Πιο αναλυτικά, η Ευθύνη για Προστασία εγκρίθηκε ομόφωνα το 2005 στην Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών, και διατυπώνεται στις παραγράφους 138 και 139 του World Summit Outcome Document⁸ ως εξής:

«138. Κάθε μεμονωμένο κράτος έχει την ευθύνη να προστατεύει τους πληθυσμούς του από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Αυτή η ευθύνη συνεπάγεται την πρόληψη τέτοιων εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένης της υποκίνησης τους, με κατάλληλα και απαραίτητα μέσα. Δεχόμαστε αυτήν την ευθύνη και θα ενεργήσουμε σύμφωνα με αυτήν. Η διεθνής κοινότητα πρέπει, ανάλογα με την περίπτωση, να ενθαρρύνει και να βοηθήσει τα κράτη να ασκήσουν αυτήν την ευθύνη και να υποστηρίξει τα Ηνωμένα Έθνη στην καθιέρωση μιας ικανότητας έγκαιρης προειδοποίησης.

⁴ UNA-UK, 2016, 2016α; Rock et al., 2017.

⁵ United Nations, 2020.

⁶ Rock et al., 2017; United Nations, 2020.

⁷ Kunadt, 2011, σελ. 187; Rock et al., 2017.

⁸ Breau, 2016, σελ. 20, σελ. 24; Global Center for the Responsibility to Protect, 2020.

139. Η διεθνής κοινότητα, μέσω των Ηνωμένων Εθνών, έχει επίσης την ευθύνη να χρησιμοποιήσει κατάλληλα διπλωματικά, ανθρωπιστικά και άλλα ειρηνικά μέσα, σύμφωνα με τα κεφάλαια VI και VIII του Χάρτη, για να βοηθήσει στην προστασία των πληθυσμών από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, είμαστε έτοιμοι να αναλάβουμε συλλογική δράση, εγκαίρως και αποφασιστικά, μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας, σύμφωνα με τον Χάρτη, συμπεριλαμβανομένου του Κεφαλαίου VII, κατά περίπτωση και σε συνεργασία με σχετικούς περιφερειακούς οργανισμούς ως κατάλληλα, εάν τα ειρηνικά μέσα είναι ανεπαρκή και οι εθνικές αρχές αποτυγχάνουν προφανώς να προστατεύσουν τους πληθυσμούς τους από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Τονίζουμε την ανάγκη να συνεχίσει η Γενική Συνέλευση την ευθύνη για την προστασία των πληθυσμών από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τις επιπτώσεις της, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές του Χάρτη και το διεθνές δίκαιο. Σκοπεύουμε επίσης να δεσμευθούμε, όπως είναι απαραίτητο και σκόπιμο, να βοηθήσουμε τα κράτη να οικοδομήσουν την ικανότητα να προστατεύουν τους πληθυσμούς τους από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και να βοηθήσουμε όσους βρίσκονται υπό πίεση πριν ξεσπάσουν κρίσεις και συγκρούσεις».

Ο πρώτος πυλώνας της R2P αναφέρεται στην ευθύνη των κρατών να προστατεύουν τους πληθυσμούς τους από τα μαζικά εγκλήματα της γενοκτονίας, τα εγκλήματα πολέμου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και την εθνοκάθαρση. Ο δεύτερος πυλώνας αναφέρεται στην ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να αναλάβει υποστηρικτικό ρόλο και να βοηθήσει τα κράτη στην εκπλήρωση αυτών των υποχρεώσεων. Ο τρίτος πυλώνας αναφέρεται στην ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να «ανταποκρίνεται συλλογικά, όταν ένα κράτος δεν παρέχει την απαιτούμενη προστασία, όπως ορίζεται στον πρώτο πυλώνα⁹.

Το κοινό σημείο μεταξύ της Ευθύνης Προστασίας και της ανθρωπιστικής παρέμβασης είναι η ιδέα ότι η κρατική κυριαρχία δεν είναι απόλυτη. Ωστόσο, το δόγμα R2P μετατοπίζεται από τα κίνητρα που επικεντρώνονται στο κράτος, στα συμφέροντα των θυμάτων, εστιάζοντας όχι στο *δικαίωμα* των κρατών να

⁹ UNA-UK, 2016; Nahlawi, 2020; Global Center for the Responsibility to Protect, 2020.

παρεμβαίνουν, αλλά σε μια *ευθύνη* για την προστασία των πληθυσμών που διατρέχουν κίνδυνο. Επιπλέον, εισάγει έναν νέο τρόπο θεώρησης της ουσίας της κυριαρχίας, απομακρυνόμενη από ζητήματα «ελέγχου», δίνοντας έμφαση στην «ευθύνη» απέναντι στους πολίτες και στην ευρύτερη διεθνή κοινότητα. Επιπρόσθετα, η Ευθύνη Προστασίας επεκτείνεται ως έννοια με την ευθύνη για την πρόληψη (αντιμετώπιση των βασικών αιτιών εσωτερικής σύγκρουσης σε ένα κράτος), την ευθύνη αντίδρασης (ανταπόκριση σε καταστάσεις επιτακτικής ανθρώπινης ανάγκης με κατάλληλα μέτρα που θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν κυρώσεις, διώξεις ή στρατιωτική παρέμβαση), την ευθύνη για ανοικοδόμηση (παροχή πλήρους βοήθειας με την ανάκαμψη, την ανοικοδόμηση και τη συμφιλίωση)¹⁰.

Ωστόσο, η έννοια R2P είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενη. Από τη μία πλευρά, αρκετές καταστάσεις επιβάλλουν τη χρήση και εφαρμογή της, όπως στην περίπτωση της Λιβύης το 2011, όπου δικαιολόγησε μία στρατιωτική επιχείρηση του NATO εναντίον του Muammar Gaddafi¹¹. Από την άλλη πλευρά, η έννοια της συμπληρωματικότητας, σύμφωνα με την οποία η πρωταρχική Ευθύνη Προστασίας ανήκει στο κράτος και η επικουρική ευθύνη στη διεθνή κοινότητα, μπορεί να οδηγήσει σε δυσδιάκριτα όρια για τη συλλογική δράση ασφαλείας. Έτσι, οι εγχώριες αρχές μπορούν να επικαλεσθούν την πρωταρχική τους ευθύνη να υποστηρίξουν οποιαδήποτε άσκηση προστασίας από διεθνείς φορείς, η οποία μπορεί να γίνει αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα (Haider, 2013). Για παράδειγμα, στο αποκορύφωμα της αιματηρής καταστολής του καθεστώτος της Βιρμανίας / Μιανμάρ από τους διαμαρτυρόμενους μοναχούς το 2007, ένας Κινέζος καθηγητής από τη Σαγκάη ρωτήθηκε από μια αμερικανική εφημερίδα για την αντίδραση αυτή. Η απάντησή του ήταν η εξής: «Η Κίνα έχει χρησιμοποιήσει δεξαμενές για να σκοτώσει ανθρώπους στην πλατεία Τιενανμέν. Είναι κυρίαρχο δικαίωμα της Μιανμάρ να σκοτώνει και τους δικούς της ανθρώπους»¹². Η απάντηση αυτή, όμως, οδηγεί σε μία συζήτηση σχετικά με τις αυταρχικές μεθόδους εξουσίας ορισμένων κρατών, όπως η Κίνα, και τη σύνδεσή τους με το δόγμα R2P.

Το ερώτημα σχετικά με τα όρια δικαιοδοσίας του κράτους παραμένει: το κεντρικό δόγμα της Ευθύνης Προστασίας είναι ότι η κυριαρχία, το καθοριστικό

¹⁰ Haider, 2013.

¹¹ Rock et al., 2017.

¹² Evans, 2008.

χαρακτηριστικό ενός κράτους, συνεπάγεται ευθύνες καθώς και φυσική και πολιτική δικαιοδοσία. Το κράτος μπορεί να έχει το δικαίωμα να διαχειρίζεται τις υποθέσεις εντός των συνόρων του, αλλά έχει επίσης τη θεμελιώδη ευθύνη να προστατεύει τους πληθυσμούς εντός αυτών των συνόρων από τέσσερα διεθνή εγκλήματα¹³ (γενοκτονία, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, εθνοκάθαρση και εγκλήματα πολέμου). Επομένως, χρειάζεται μία αποσαφήνιση των εννοιών των τεσσάρων εγκλημάτων από τα οποία θα πρέπει το κράτος να προστατέψει τους πολίτες του καθώς επίσης και των ορίων των κυβερνήσεων στο όνομα της προστασίας από αυτά τα εγκλήματα. Η Uusitalo¹⁴ υπογραμμίζει ότι η Ευθύνη για Προστασία και η ανθρωπίνη ασφάλεια είναι αμφιλεγόμενα δόγματα που αντικατοπτρίζουν τη διεθνή πολιτική και δεν υπερασπίζονται τους αρχικούς νομικούς και ηθικοπολιτικούς τους στόχους. Ταυτόχρονα και τα δύο δόγματα δηλώνουν μία αλλαγή στο διεθνές δίκαιο και την πολιτική, καθώς επίσης αμφισβητούν την κλασική αντίληψη περί κυριαρχίας.

Περαιτέρω, ο Kersten (2015) αναφέρει ότι ενώ το δόγμα R2P εκλήφθηκε αρχικά ως ένα μέσο ριζικού μετασχηματισμού του τρόπου με τον οποίον γίνεται αντιληπτή η κρατική κυριαρχία και ευθύνη για να προωθηθεί ο σεβασμός των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η κυρίαρχη ακεραιότητα των κρατών, εντούτοις χρησιμοποιήθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις για επεκτατικές επιδιώξεις. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο συγγραφέας αναφέρει τη χρήση της ρητορικής R2P από την Ρωσία για να δικαιολογήσει την εισβολή της στη Γεωργία το 2008 και, αργότερα, την προσάρτηση της Κριμαίας.

Στη βάση των παραπάνω, ενώ υπάρχει ο ισχυρισμός ότι η R2P αποτελεί ένα νέο πρόσωπο του παλαιού φιλελεύθερου δόγματος της ανθρωπιστικής παρέμβασης, ο Pandiaraj¹⁵ υποστηρίζει ότι το δόγμα R2P δεν είναι ούτε νομικός κανόνας, ούτε νομικά δεσμευτικό πλαίσιο – και ότι υπάρχουν σοβαρές αμφισημίες όσον αφορά το όποιο κανονιστικό περιεχόμενό του. Οι στρατιωτικές του πτυχές δεν χαρακτηρίζονται από συναίνεση είτε κατ' αρχήν (in principle) είτε στην πράξη (in practice) και οι διεθνείς νομικές επιπτώσεις του δεν είναι άμεσα σαφείς. Άλλωστε, κανένα από τα βασικά έγγραφα που υποστηρίζουν η R2P δεν παρέχει ουσιαστική καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης παραβιάσεων της Ευθύνης για Προστασία από

¹³ UNA-UK, 2016.

¹⁴ 2018, σελ. 89.

¹⁵ 2016, σελ. 795.

τα κράτη και τη διεθνή κοινότητα¹⁶. Επιπλέον, η Sihvo¹⁷ υποστηρίζει ότι η έννοια του R2P όπως έχει σήμερα δεν προσθέτει νέες υποχρεώσεις για τα κράτη έναντι των ανθρωπιστικών καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, αλλά διευκρινίζει και ενισχύει τα καθήκοντα που έχουν ήδη αναλάβει τα κράτη σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και τη διεθνή ποινική νομολογία. Επίσης, δύο από τα βασικά στοιχεία του πλαισίου R2P – η ευθύνη για πρόληψη και η ευθύνη για ανοικοδόμηση – υποχώρησαν υπέρ της ευθύνης για αντίδραση, με σημαντικές επιπτώσεις για την πρακτική στον τομέα των ανθρωπιστικών παρεμβάσεων¹⁸.

Ένα επίσης κύριο σημείο της διαφωνίας σχετικά με την R2P σχετίζεται με μια συγκεκριμένη πτυχή του Πυλώνα III: τη χρήση καταναγκαστικής δύναμης για την προστασία των αμάχων, η οποία συνήθως χαρακτηρίζεται ως «ανθρωπιστική παρέμβαση». Η νόμιμη χρήση στρατιωτικής δύναμης θα πρέπει να τελεί υπό ορισμένους περιορισμούς, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο: α) πρέπει να έχει νόμιμη αιτία – αυτό σημαίνει ότι ένα κράτος πρέπει προφανώς να μην εκπληρώνει την ευθύνη του να προστατεύει τους πολίτες από μαζικές θηριωδίες, β) πρέπει να έχει εγκριθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και να χρησιμοποιείται μόνον εφόσον εξαντληθούν όλες οι διαθέσιμες μη βίαιες επιλογές, καθώς και να έχει μία λογική πιθανότητα επιτυχίας. Ωστόσο, είναι δύσκολο για το Συμβούλιο Ασφαλείας να συμφωνήσει σχετικά με αυτούς τους περιορισμούς στην πράξη, όπως για παράδειγμα, σε ποιο σημείο έχουν εξεταστεί όλες οι μη βίαιες επιλογές, καθώς και το ποιες είναι οι παράμετροι που θα καθορίσουν πότε και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί στρατιωτική δύναμη¹⁹. Παρομοίως, η Borgia²⁰ τονίζει ότι, σύμφωνα με την πρώιμη προοπτική, η R2P προοριζόταν να ενεργήσει ως «υποχρέωση» για τα κράτη, ως μέλη μιας νέας διεθνούς «ανθρωποκεντρικής» κοινότητας. Ωστόσο, ενώ ο πρώτος και ο δεύτερος πυλώνας δεν δημιουργούν ιδιαίτερες ανησυχίες σχετικά με τη συμμόρφωσή τους με το διεθνές δίκαιο – ακόμη και αν το περιεχόμενό τους δεν προσθέτει πολλά σε σχέση με τα υφιστάμενα διεθνή μέσα πρόωθησης ή προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – ο τρίτος πυλώνας είναι πολύ ασαφής σε όρους νόμιμης νομικής βάσης και αποτελεσματικότητας.

¹⁶ Haider, 2013.

¹⁷ 2014, σελ. 255.

¹⁸ Lopez, 2015.

¹⁹ UNA-UK, 2016.

²⁰ 2015, σελ. 223.

Τέλος, ο Evans (2008) αναφέρει τρεις προκλήσεις όσον αφορά στο δόγμα R2P και στην πρακτική του εφαρμογή: α) εννοιολογική πρόκληση, δηλ. θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι το εύρος και τα όρια της Ευθύνης Προστασίας είναι πλήρως κατανοητά και σαφή και δεν αποτελούν πρόσχημα για την προώθηση αποικιακών και στρατιωτικών συμφερόντων, β) θεσμική ετοιμότητα, δηλ. να διασφαλιστεί ότι διεθνείς και περιφερειακοί οργανισμοί, καθώς και οι κυβερνήσεις, έχουν την ικανότητα της ευθύνης για οικοδόμηση, γ) πολιτική ετοιμότητα, η οποία σχετίζεται με την πολιτική βούληση και αφορά στην ύπαρξη και την εφαρμογή των απαραίτητων μηχανισμών και στρατηγικών για την αποτελεσματικότητα των πολιτικών απαντήσεων σε νέες καταστάσεις R2P που ανακύπτουν συνεχώς.

Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί το περιεχόμενο και η εφαρμογή της έννοιας R2P. Πιο συγκεκριμένα, οι επί μέρους στόχοι αυτής της εργασίας είναι:

- α) Να παρουσιαστεί το περιεχόμενο της έννοιας R2P
- β) Να συζητηθεί η εφαρμογή της αρχής R2P σε χώρες όπως η Λιβύη και η Συρία
- γ) Να προσδιοριστούν τυχόν κενά και προβληματισμοί στην ίδια την έννοια και στην εφαρμογή της
- δ) Να κατατεθούν προτάσεις για την ενίσχυση της αποτελεσματικής πρακτικής εφαρμογής της R2P

Αξία της έρευνας και προσδοκώμενα αποτελέσματα

Η συναίνεση σχετικά με το δόγμα της Ευθύνης για Προστασία έχει αντικαταστήσει τις ιδέες της ανθρωπιστικής παρέμβασης με ένα νέο όραμα για τις ευθύνες που τα κράτη πρέπει να φέρουν για να προστατεύουν τους λαούς τους από φρικτά δεινά. Σύμφωνα με το δόγμα, η διεθνής κοινότητα νομιμοποιείται καταρχήν να παρεμβαίνει λόγω του ότι είναι σε θέση να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά σοβαρές έκτακτες ανάγκες ή κρίσεις. Ωστόσο, εγείρονται προβληματισμοί σχετικά με ζητήματα επεκτατικών πολιτικών, αλλά και σχέσεων εντός των ιδίων κρατών υπό το πρίσμα της αντιπροσωπευτικότητας και του πατερναλισμού της κρατικής εξουσίας. Ως εκ τούτου, η έννοια της Ευθύνης για Προστασία είναι μια επίμαχη νομική έννοια που

εγείρει σημαντικά θέματα νομιμότητας (στρατιωτικής) παρέμβασης. Στο πλαίσιο αυτό, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετηθεί η συγκεκριμένη έννοια, οι τρόποι πρακτικής της εφαρμογής που καταδεικνύουν την ύπαρξη νομικών κενών, αλλά και να κατατεθούν προτάσεις για τη βελτίωση αυτών.

Δομή της εργασίας

Η εργασία αυτή αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με το περιεχόμενο του δόγματος «Ευθύνη Προστασίας», παρουσιάζοντας τα γεγονότα και τις αναγκαιότητες που οδήγησαν στη διαμόρφωσή του, τους βασικούς πυλώνες του εν λόγω δόγματος, καθώς και τη σημασία και την αξία του. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει την εφαρμογή του εν λόγω δόγματος, ενώ παράλληλα παρουσιάζει και παραδείγματα προσεγγίσεων του από ορισμένα κράτη. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται το δόγμα ως μία αμφισβητούμενη έννοια με κύριο γνώμονα την αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Αξιολογείται επίσης η διεθνής νομιμότητα των σχετικών «παρεμβάσεων» ή «επεμβάσεων» και παρουσιάζονται παραδείγματα προσεγγίσεων από ορισμένα κράτη. Στο τέταρτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα κυριότερα αποτελέσματα της έρευνας και κατατίθενται προτάσεις αφενός για την βελτίωση του δόγματος και αφετέρου για να αποτελέσουν αφετηρία μελλοντικής έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1.1 Ιστορική αναδρομή

Οι απαντήσεις της παγκόσμιας κοινότητας στις φρικαλεότητες των γενοκτονιών, των εγκλημάτων πολέμου, της εθνοκάθαρσης και των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας έχουν αναπτυχθεί σε δύο κατευθύνσεις που αποτελούν το υπόβαθρο της συζήτησης σχετικά με την Ευθύνη Προστασίας, όπως ισχυρίζονται οι Marks και Cooper²¹. Αυτές οι δύο τάσεις προέκυψαν από τις προσπάθειες να αντληθούν διδάγματα από τις προηγούμενες αποτυχίες προστασίας των αμάχων από γενοκτονία στην Καμπότζη και τη Ρουάντα, τη στρατιωτική δικτατορία σε κράτη της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, και τις ένοπλες συγκρούσεις στη Σομαλία, σε κράτη των Βαλκανίων και της Δυτικής Αφρικής. Η πρώτη τάση ήταν η καταπολέμηση των εγκλημάτων μέσω της επίκλησης των δικαιωμάτων των θυμάτων και της ευθύνης των ενόχων. Όσον αφορά στα δικαιώματα των θυμάτων, οι ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων ξεκίνησαν «εκστρατείες αμνηστίας» στη δεκαετία του 1970 για την υπεράσπιση πολιτικών κρατουμένων και κρατουμένων συνείδησης υπό δικτατορικά καθεστώτα, όπως στη Βραζιλία και την Ουρουγουάη. Όσον αφορά στην ποινική ευθύνη των δραστών, το Συμβούλιο Ασφαλείας δημιούργησε δύο ad hoc ποινικά δικαστήρια του ΟΗΕ, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία («ICTY») το 1991 και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για τη Ρουάντα («ICTR») το 1994. Η δεύτερη τάση αφορά τις προσπάθειες πρόληψης, ανταπόκρισης και διασφάλισης ανοικοδόμησης μετά από αυτές τις τρομερές αντιθέσεις. Αμέσως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, υπήρξε η ελπίδα ότι το σύστημα συλλογικής ασφάλειας θα άρχιζε να λειτουργεί, όπως προβλέπει ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξουσιοδότησε δυνάμεις υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών να αποκαταστήσουν την κυριαρχία του Κουβέιτ μετά την εισβολή του Ιράκ το 1990 και να αποκαταστήσουν τον δημοκρατικά εκλεγμένο Πρόεδρο Aristide στην Αϊτή μετά την ανατροπή του το 1994. Στον μη κυβερνητικό τομέα, οι Γιατροί Χωρίς Σύννορα δημιουργήθηκαν από την απροθυμία των ιατρών να παραμείνουν σιωπηλοί ενάντια στις φρικαλεότητες στον πόλεμο της απόσχισης της Biafra (1967-1970) και ανέπτυξαν με τον τρόπο αυτόν μια έννοια του δικαιώματος

²¹ 2010, σελ. 88.

και του καθήκοντος παρέμβασης όταν διακυβεύονται ζωές, παρά την κρατική κυριαρχία²².

Η Ευθύνη Προστασίας έχει προκύψει από συζητήσεις πολιτικών και αναλυτών του διεθνούς δικαίου και των διεθνών σχέσεων σχετικά με ιστορικά γεγονότα που δικαιολογούν ανθρωπιστική παρέμβαση²³. Η ICISS επισημαίνει τέσσερα συγκεκριμένα διεθνή συμβάντα στη δεκαετία του 1990 που έθεσαν τη βάση για τον καθορισμό της Ευθύνης Προστασίας: Σομαλία, Ρουάντα, Βοσνία και Κοσσυφοπέδιο. Στις αρχές του 1992, τα Ηνωμένα Έθνη θεώρησαν τον εμφύλιο πόλεμο στη Σομαλία απειλή για τη διεθνή ασφάλεια και το Συμβούλιο Ασφαλείας ενέκρινε ανθρωπιστική δράση. Παρά τις προσπάθειές του (ψηφίσματα ζητώντας από μαχητές να τερματίσουν τη σύγκρουση, αποστολή στρατευμάτων για την επίβλεψη της επίλυσης συγκρούσεων), η αποδιοργάνωση και οι ασαφείς οδηγίες δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Καθώς ο ΟΗΕ αποσύρθηκε από τη Σομαλία, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος στη νεοσυσταθείσα Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Ο ΟΗΕ συμμετείχε αρχικά στις ειρηνευτικές προσπάθειες στη Βοσνία, επιτρέποντας ζώνες απαγόρευσης πτήσεων και επέβαλε κυρώσεις στην περιοχή. Ωστόσο, λόγω της έλλειψης πόρων και της πολιτικής βούλησης εκ μέρους των Ηνωμένων Εθνών, οι προσπάθειες συμφιλίωσης στη Βοσνία οδήγησαν στην εμπλοκή του ΝΑΤΟ. Το 1994, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Ρουάντα ήταν εμφανείς και πλέον είχαν λάβει διεθνή δημοσιότητα. Παρ' ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ γνώριζε ότι επρόκειτο να τελεστεί γενοκτονία στη Ρουάντα και είχε τη δυνατότητα να την αποτρέψει ή να μετριάσει την έκτασή της, εντούτοις ο ΟΗΕ δεν επέβαλε κυρώσεις ή μέτρα στρατιωτικής επέμβασης. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, καθώς το ΝΑΤΟ ολοκλήρωσε την αποστολή του στη Βοσνία, οι εντάσεις αυξήθηκαν στο Κοσσυφοπέδιο. Το 1996, η τρομοκρατική ομάδα του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου ξεκίνησε επιθέσεις εναντίον των Σερβικών αρχών που συνεχίστηκαν έως το 1997. Καθ' όλη τη διάρκεια του 1998, οι Ηνωμένες Πολιτείες απειλούσαν με στρατιωτική δράση εναντίον της Σερβίας και τον Μάρτιο του 1998, ο ΟΗΕ ενέκρινε το ψήφισμα 1160, επιβάλλοντας κυρώσεις στη Γιουγκοσλαβία. Καθώς οι επιθέσεις συνεχίστηκαν μέχρι το καλοκαίρι του 1998, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο ΟΗΕ ψήφισε το ψήφισμα 1199 με το οποίο ζητείται κατάπαυση του πυρός, και όταν η βία συνεχίστηκε, το

²² Marks & Cooper, 2010, σελ. 89.

²³ Breau, 2016, σελ. 12.

NATO άρχισε να προετοιμάζεται για αεροπορικές επιδρομές στο Κοσσυφοπέδιο. Μετά την αποτυχία μιας τελικής ειρηνευτικής συζήτησης, το NATO ξεκίνησε αεροπορικές επιδρομές στο Κοσσυφοπέδιο τον Μάρτιο του 1999. Εν τέλει, ο Πρόεδρος της Σερβίας και ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσσυφοπεδίου συμφώνησαν να αποσυρθούν και να αφοπλιστούν²⁴.

Ένα σημείο που αξίζει να τονιστεί σχετικά με τα προαναφερόμενα συμβάντα είναι πως η αποτυχία του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών να εγκρίνει τη χρήση βίας για την προστασία των Κοσσοβάρων Αλβανών από τις φρικαλεότητες των Σέρβων επιτάχυνε τη στρατιωτική επέμβαση του NATO το 1999 στο Κοσσυφοπέδιο, χωρίς την άδεια του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το δίλημμα προήλθε από την τότε επικρατούσα άποψη, που εκφράστηκε, μεταξύ άλλων, από τον Γενικό Γραμματέα και την Ανεξάρτητη Διεθνή Επιτροπή για το Κοσσυφοπέδιο, ότι η στρατιωτική επέμβαση του NATO ήταν τυπικά παράνομη, αλλά ουσιαστικά/πολιτικά νομιμοποιημένη. Υπό αυτό το πρίσμα προέκυψε το χάσμα μεταξύ νομιμότητας και νομιμοποίησης με πλαίσιο την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁵. Αυτό το δίλημμα αποτέλεσε επίσης πρωταρχικό κίνητρο για τη δημιουργία της Διεθνούς Επιτροπής Παρέμβασης και Κρατικής Κυριαρχίας (ICISS) το 2000²⁶.

Επιπλέον, σε αντίθεση με τις ανεπάρκειες της διεθνούς κοινότητας σε περιπτώσεις όπως η Ρουάντα και η Σρεμπρένιτσα, η ανθρωπιστική επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο το 1999 έθεσε σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τη νομιμότητα της στρατιωτικής επέμβασης σε ένα κυρίαρχο κράτος – ειδικότερα, αν διερευνήθηκαν όλα τα ειρηνικά μέσα επίλυσης της σύγκρουσης (με επιχείρημα ότι δικαιολογείται η παρέμβαση στις καταστάσεις παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μόνο μετά την αποτυχία των διπλωματικών προσπαθειών), αν θα ήταν καλύτερη η κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο αν δεν είχε παρέμβει το NATO (με επιχείρημα ότι η τήρηση του νόμου δεν πρέπει και δεν εμποδίζει την προσήλωση στις βασικές ηθικές αξίες για τις οποίες δικαιολογείται η μονομερής ανθρωπιστική παρέμβαση: ηθική αναγκαιότητα, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ηθική βελτίωση του νομικού συστήματος) και τελικά πώς διασφαλίζεται ότι η ανθρωπιστική παρέμβαση δεν διενεργείται για την επιδίωξη

²⁴ Haslett, 2014, σελ. 176-177.

²⁵ Evans, 2009, σελ. 17; Marks & Cooper, 2010, σελ. 89.

²⁶ Marks & Cooper, 2010, σελ. 89.

πολιτικών σκοπών (δηλ. την πιθανή κατάχρηση του δικαιώματος προστασίας με επιχείρημα την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων)²⁷.

Εκτός των παραπάνω, οι μαζικές θηριωδίες, όπως στο Ανατολικό Πακιστάν (1971), στην Καμπότζη (1978) ή στην Ουγκάντα (1979) ανέδειξαν ένα ακόμα κενό. Ενώ η διεθνής κοινότητα προσπάθησε να βοηθήσει, υπήρξε παρέμβαση από ξένες δυνάμεις. Η απουσία εξουσιοδότησης από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και η αδυναμία χαρακτηρισμού τέτοιων παρεμβάσεων ως αυτοάμυνας καθιστούν αυτές τις εξωτερικές παρεμβάσεις παράνομες βάσει του διεθνούς δικαίου, αν και ίσως «ηθικά δικαιολογημένες»²⁸.

Συνολικά, η ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και τα συχνά παραδείγματα των παραβιάσεών τους (π.χ. στη Ρουάντα το 1994, στη Σομαλία το 1992-1993 και την πρώην Γιουγκοσλαβία στη Σρεμπρένιτσα το 1995), οδήγησαν στην έννοια της ανθρωπιστικής παρέμβασης και της πρακτικής της εφαρμογής²⁹. Μια τέτοια παρέμβαση θα μπορούσε να οριστεί ως η απειλή ή η χρήση στρατιωτικών μέτρων εντός ενός κράτους από ένα άλλο κράτος, το οποίο στοχεύει στην πρόληψη ή τον τερματισμό εκτεταμένων και σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων ατόμων που δεν είναι πολίτες του, χωρίς την άδεια του κράτους εντός του οποίου εφαρμόζεται η σχετική ισχύς. Ωστόσο, οποιοσδήποτε τύπος εξωτερικής στρατιωτικής επέμβασης στην επικράτεια άλλου κράτους (ακόμη και) με σκοπό την ανθρωπιστική προστασία είναι πάντα αντίθετος στην κρατική κυριαρχία, ενώ μπορεί ακόμα και να αντιβαίνει ακόμα και στην αξιοπρέπεια, στην προστασία της ταυτότητας και του αυτοπροσδιορισμού των ανθρώπων. Οι κεντρικές έννοιες του διεθνούς δικαίου (κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα, μη επέμβαση, αυτοάμυνα κ.λπ.) βασίζονται στον αποκλειστικό ή κυρίαρχο ρόλο του κράτους. Επομένως, εγείρεται το ζήτημα της αμοιβαίας σχέσης μεταξύ της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τη μία πλευρά, και της προστασίας της κρατικής κυριαρχίας από την άλλη, με άλλα λόγια η σχέση μεταξύ νομιμότητας και νομιμοποίησης της παρέμβασης³⁰. Στη βάση αυτή, επομένως, τίθενται τα εξής δύο βασικά ερωτήματα: α) πώς μπορούν να συνδυαστούν αυτές οι δύο φαινομενικά ασυμβίβαστες έννοιες, β) ποια είναι (εάν υπάρχει) η βάση δικαιολόγησης για ένα (ή

²⁷ Chomsky, 2012; Gagro, 2014, σελ. 63.

²⁸ Saliba et al., 2015, σελ. 33.

²⁹ Evans, 2009, σελ. 17; Weerdesteijn, 2017, σελ. 90.

³⁰ Evans, 2009, σελ. 17; Gagro, 2014, σελ. 62.

περισσότερα) κράτη να παρέμβουν στην επικράτεια άλλου κράτους ή ακόμη και να χρησιμοποιήσουν βία εναντίον του για ανθρωπιστικούς σκοπούς μόνο.

Στη βάση αυτή, πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι η διεθνής κοινότητα – που εκπροσωπείται μέσω των Ηνωμένων Εθνών, περιφερειακών οργανισμών και μεμονωμένων κρατών ή ομάδων κρατών – πρέπει και επιτρέπεται να ενεργεί παρεμβατικά για λόγους προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διασφαλίζοντας παράλληλα όμως τους εξής στόχους: α) καθορισμός σαφών κανόνων, διαδικασιών και κριτηρίων για τον καθορισμό της απόφασης για παρέμβαση, του χρόνου και του τρόπου αυτής, β) απόδειξη της νομιμότητας της παρέμβασης, γ) διασφάλιση ότι η παρέμβαση διεξάγεται μόνο για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δ) απόδειξη της συμβολής της παρέμβασης στην εξάλειψη των αιτιών της κατάστασης, ενισχύοντας παράλληλα τις προοπτικές για διαρκή και βιώσιμη ειρήνη.

Το 2000, ως απάντηση στην αποτυχία του ΟΗΕ να αντιδράσει στη γενοκτονία στη Ρουάντα και τη Σρεμπρένιτσα, η канаδική κυβέρνηση ξεκίνησε και υποστήριξε μια ομάδα εμπειρογνομόνων, τη Διεθνή Επιτροπή Παρέμβασης και Κρατικής Κυριαρχίας (International Commission on Intervention and State Sovereignty - ICISS). Το καθήκον της ήταν να αναπτύξει μια λύση για την έλλειψη συστήματος συλλογικής ασφάλειας που πιθανώς προκλήθηκε από την εξουσία του βέτο των πέντε μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ως εκ τούτου, ο στόχος ήταν να βρεθεί διεθνής συναίνεση πέρα από την έννοια της «ανθρωπιστικής παρέμβασης» παρά την αντιλαμβανόμενη απώλεια εξουσίας του ΟΗΕ μετά την επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο. Στην έκθεσή της το 2001 (The Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty), η ICISS ήταν ο πρώτος θεσμός που ανέπτυξε μια ολιστική αντίληψη ενός δόγματος R2P, στη βάση τριών διαστάσεων: α) ευθύνη πρόληψης, β) ευθύνη αντίδρασης που περιλαμβάνει στρατιωτικά μέσα και γ) ευθύνη για ανοικοδόμηση³¹. Οι διαστάσεις αυτές αναπτύσσονται στην επόμενη ενότητα.

Το 2003 ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Kofi Annan ανέθεσε σε μια ομάδα εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου (HLP) να υποβάλει προτάσεις για τη μεταρρύθμιση των Ηνωμένων Εθνών και έτσι να υιοθετήσει την έννοια του R2P. Οι προτάσεις αυτές θα έπρεπε να μετατραπούν σε συγκεκριμένες στρατηγικές, οι οποίες

³¹ Kunadt, 2011, σελ. 190.

θα μπορούσαν να παρουσιαστούν στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής το 2005. Η Έκθεση που δημοσιεύθηκε το 2004 (The Report of the High Level Panel) εκλαμβάνει την έννοια της κυριαρχίας ως συνεπαγόμενη ευθύνη του κράτους έναντι των πολιτών του και προωθεί την τριπλή προσέγγιση του δόγματος R2P (πρόληψη, αντίδραση, ανοικοδόμηση) – ενώ παράλληλα περιγράφει το σύνολο των καταστάσεων κατά τις οποίες ενεργοποιείται το δόγμα R2P. Επίσης, η πρωταρχική ευθύνη του κράτους συνεπάγεται κατ' επέκταση και ευθύνη της διεθνούς κοινότητας. Ωστόσο, η Έκθεση αναγνωρίζει το Συμβούλιο Ασφαλείας ως το μοναδικό διεθνές όργανο που επιτρέπει την εκτέλεση μιας παρέμβασης βάσει της έννοιας R2P και δεν προσδιορίζει, ούτε και υπαινίσσεται κάποια άλλη αρχή σε περιπτώσεις αδράνειας του τελευταίου. Προτρέπει απλώς τα μόνιμα κράτη μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να αποφεύγουν τη χρήση του δικαιώματος αρνησικυρίας εάν δεν διακυβεύονται «ζωτικά» εθνικά συμφέροντα και ιδίως σε περιπτώσεις γενοκτονίας και παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεγάλης κλίμακας. Ωστόσο, αυτό το συγκεκριμένο μέρος της έκθεσης δεν σχετίζεται με τη R2P. Τα συμπεράσματα της ομάδας ελήφθησαν και εγκρίθηκαν από τον Γενικό Γραμματέα στην έκθεσή του προς τη Γενική Συνέλευση για την προετοιμασία της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής³².

Το έγγραφο των αποτελεσμάτων της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής εγκρίθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στο ψήφισμά της 60/1. Οι παράγραφοι 138 και 139 υποστηρίζουν ρητά την αρχή R2P, αλλά την περιορίζουν σε καταστάσεις γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, εθνοκάθαρσης και εγκλημάτων πολέμου, δηλαδή στα διεθνή εγκλήματα που ορίζονται στο άρθρο 5 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (Καταστατικό ICC). Ενώ η παράγραφος 138 ασχολείται με την πρωταρχική ευθύνη των κρατών να προστατεύουν τους δικούς τους πληθυσμούς, μόνο στην παράγραφο 139 η R2P διευρύνεται στην κοινότητα των κρατών συνολικά. Η έμφαση δίνεται σε ειρηνικά μέσα, τα οποία πρέπει να χρησιμοποιηθούν μέσω του ΟΗΕ. Μόνον εάν αποδειχθούν ανεπαρκή και οι εθνικές αρχές αποτυγχάνουν να προστατεύσουν τους πληθυσμούς τους, η κοινότητα των κρατών αναλαμβάνει συλλογική δράση. Ωστόσο, αυτό μπορεί να αποφασιστεί μόνο από το Συμβούλιο Ασφαλείας³³.

³² Kunadt, 2011, σελ. 192.

³³ Kunadt, 2011, σελ. 193.

1.2 Βασικοί πυλώνες του δόγματος Ευθύνης για Προστασία

Η έννοια R2P στοχεύει στην προστασία των πληθυσμών από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εθνοκάθαρση. Η R2P ορίζει τρεις πυλώνες ευθύνης: Σύμφωνα με τον πρώτο πυλώνα, κάθε κράτος έχει την ευθύνη να προστατεύει τους πληθυσμούς του από τέσσερα εγκλήματα μαζικής φρικαλεότητας: γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εθνοκάθαρση. Σύμφωνα με τον δεύτερο πυλώνα, η ευρύτερη διεθνής κοινότητα έχει την ευθύνη να ενθαρρύνει και να βοηθά μεμονωμένα κράτη να ανταποκριθούν στην ευθύνη αυτή. Σύμφωνα με τον τρίτο πυλώνα, εάν ένα κράτος δεν προστατεύει τους πληθυσμούς του, η διεθνής κοινότητα πρέπει να είναι έτοιμη να αναλάβει κατάλληλη συλλογική δράση, εγκαίρως και αποφασιστικά και σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών³⁴.

Στη βάση αυτών των τριών πυλώνων, δημιουργούνται τρεις περιοχές ευθύνης στο πλαίσιο της Ευθύνης Προστασίας: η ευθύνη πρόληψης, η ευθύνη αντίδρασης και η ευθύνη ανοικοδόμησης. Η ευθύνη για την πρόληψη επιβεβαιώνει ότι η ευθύνη για την προστασία στοχεύει πρωτίστως στη διατήρηση της ειρήνης και γι' αυτό τον λόγο έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην επίλυση των αιτίων των συγκρούσεων. Η ευθύνη αντίδρασης περιγράφει το είδος της δράσης που μπορεί να αναληφθεί υπό την ευθύνη της προστασίας και παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για στρατιωτική δράση. Τέλος, η ευθύνη για την ανοικοδόμηση περιγράφει τα βήματα που πρέπει να λάβει η διεθνής κοινότητα για να βοηθήσει το κράτος-στόχο να ανακάμψει και να εξασφαλίσει διαρκή ειρήνη μετά από μια αποστολή Ευθύνης Προστασίας³⁵.

Στη βάση της διεθνούς βιβλιογραφίας³⁶, οι βασικοί πυλώνες του δόγματος R2P αναλύονται αμέσως παρακάτω.

A. Ευθύνη για πρόληψη - Το Δικαίωμα στην ευθύνη

Το δικαίωμα στην ανθρωπιστική παρέμβαση έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της κυριαρχικής ισότητας όλων των κρατών, όπως ορίζεται στην παράγραφο 2,

³⁴ Sihvo, 2014, σελ. 255; UNA-UK, 2016, 2016α; Rock et al., 2017; Nahlawi, 2020; Global Center for the Responsibility to Protect, 2020; Rahman & Akon, 2020, σελ. 197.

³⁵ Kunadt, 2011, σελ. 190; Haslett, 2014, σελ. 181; Gagro, 2014, σελ. 66; Breau, 2016, σελ. 20.

³⁶ ICISS, 2001; Evans, 2008α; Kunadt, 2011, σελ. 190; Haslett, 2014, σελ. 181; Gagro, 2014, σελ. 66; Breau, 2016, σελ. 181; UNA-UK, 2016; Nahlawi, 2020; Global Center for the Responsibility to Protect, 2020.

παράγραφος 1 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η έκθεση ICISS κατάφερε να ερμηνεύσει εκ νέου την έννοια της κυριαρχίας ως συνεπαγόμενη ευθύνη του κράτους απέναντι στους ανθρώπους που βρίσκονται στην επικράτειά του. Κατά συνέπεια, η προηγούμενη κρατικοκεντρική προσέγγιση μετατοπίζεται υπέρ των απειλούμενων ανθρώπων, και αυτό αποτελεί μια καινοτόμο εστίαση του διεθνούς δικαίου de lege ferenda προς το άτομο. Η ομάδα εμπειρογνομόνων του ICISS καταλήγει επομένως στο συμπέρασμα ότι σε περίπτωση αδυναμίας ή απροθυμίας του κράτους να αποτρέψει τις τέσσερις κατηγορίες εγκλημάτων, τότε εισάγεται η έννοια της διεθνούς ευθύνης, η οποία δεν περιορίζεται από την αρχή της μη παρέμβασης.

Η ευθύνη για πρόληψη απορρέει από τη διαπίστωση ότι το εύρος των παραγόντων κινδύνου καταδεικνύει πως τα εγκλήματα (π.χ. γενοκτονία) είναι διαδικασίες και όχι μεμονωμένα συμβάντα (π.χ. ξεκίνησαν με ρητορική μίσους, διακρίσεις και περιθωριοποίηση). Στη βάση αυτή, η αποτυχία της πρόληψης θα μπορούσε να έχει μεγάλο αντίκτυπο στην περιφερειακή και / ή διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Επομένως, απαιτείται ισχυρή υποστήριξη από τη διεθνή κοινότητα, και σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να είναι άκρως απαραίτητη. Η υποστήριξη αυτή μπορεί να έχει πολλές μορφές (πχ. αναπτυξιακής βοήθειας και άλλων προσπαθειών για την αντιμετώπιση της βασικής αιτίας πιθανής σύγκρουσης, προσπάθειες παροχής υποστήριξης για τοπικές πρωτοβουλίες για την προώθηση της χρηστής διακυβέρνησης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή του κράτους δικαίου, προσπάθειες διαμεσολάβησης για την προώθηση του διαλόγου ή της συμφιλίωσης).

Η διατήρηση της ειρήνης, με τη συμμετοχή πολιτικών και στρατιωτικών συνιστωσών, είναι προληπτική στον βαθμό που βοηθά τα κράτη να ανταποκριθούν στην ευθύνη τους να προστατεύσουν, μειώνοντας τον κίνδυνο ένοπλων συγκρούσεων ή την επανέναρξη εχθροπραξιών. Πέρα από τη συγκράτηση πιθανών αντιμαχόμενων φατριών, ένα σημαντικό μέτρο για τη μείωση του κινδύνου γενοκτονίας, εγκλημάτων πολέμου, εθνοκάθαρσης και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, είναι η άρση των βασικών αιτίων τους. Υπό αυτήν την έννοια, η ευθύνη πρόληψης αφορά τόσο την ανάπτυξη, όσο και την επιβολή της ειρήνης. Οι θεσμοί για τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη, προωθώντας και παρακολουθώντας την εφαρμογή των διεθνών προτύπων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και του εσωτερικού δικαίου. Οι συνταγματικές διατάξεις, όταν τηρούνται, μπορούν να

συμβάλουν στη δημιουργία μιας κοινωνίας που βασίζεται στη μη διάκριση αναγνωρίζοντας την κοινωνική πολυμορφία και παρέχοντας ρητή προστασία σε διαφορετικούς πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των μειονοτήτων. Η εκπαίδευση μπορεί επίσης να συμβάλει στην πρόληψη και προώθηση της ανοχής και κατανόησης της αξίας της διαφορετικότητας. Τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να αντικατοπτρίζουν την εθνοτική, εθνική και πολιτιστική πολυμορφία των κοινωνιών. Επιπλέον, οι εθνικές και διεθνείς οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών έχουν στη διάθεσή τους μια σειρά εργαλείων για την πρόληψη ή την αντιμετώπιση εγκλημάτων και παραβιάσεων που σχετίζονται με την Ευθύνη Προστασίας. Η δημόσια δέσμευση των κρατών σε αυτό το δόγμα παρέχει στις οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών μια ισχυρή βάση για να υποχρεώνουν τις εθνικές κυβερνήσεις και τη διεθνή κοινότητα να λογοδοτούν όταν προφανώς δεν προστατεύουν τους πληθυσμούς. Τα μέσα ενημέρωσης είναι ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της Κοινωνίας των Πολιτών. Η ανεξαρτησία και η πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης πρέπει να ενθαρρυνθεί, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος των εθνικών, φυλετικών, θρησκευτικών και εθνοτικών μειονοτήτων να έχουν τα δικά τους μέσα. Τέλος, οι εορταστικές πράξεις και τα μνημεία για τις φρικαλεότητες του παρελθόντος μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως προληπτικά μέτρα. Η ενίσχυση της εθνικής ικανότητας για την καταπολέμηση της φτώχειας και προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της προόδου της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της ικανότητας ενός κράτους να διαχειρίζεται τις συγκρούσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση. Η αξιοποίηση και η χρήση αυτών των δυνατοτήτων είναι επιτακτική ανάγκη για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων και συμπληρώνουν τις ενέργειες των κρατών και της διεθνούς κοινότητας στην εκπλήρωση της Ευθύνης για Προστασία.

Επιπρόσθετα, καθώς ο κύριος υπεύθυνος για την προστασία είναι το κράτος, συνεπάγεται ότι για την εκπλήρωση του κοινωνικού συμβολαίου, το κράτος θα πρέπει να έχει την ικανότητα να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του. Η λογική συνέπεια είναι η δέσμευση της διεθνούς κοινότητας να βοηθήσει τα κράτη να αναπτύξουν την ικανότητά τους να αποτρέψουν τη μαζική ανθρώπινη δυστυχία. Με αυτόν τον τρόπο, δεν επικρατεί ούτε η έννοια της κυριαρχίας, ούτε η έννοια της παρέμβασης. Όταν ένα κράτος είναι πρόθυμο να αποτρέψει τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το δόγμα R2P στοχεύει στην ενίσχυση της ικανότητας του κράτους να εκπληρώσει τις

υποχρεώσεις του, και έτσι ενισχύει την κυριαρχική νομιμότητά του. Η εφαρμογή της ευθύνης για την προστασία απαριθμεί τέσσερις μορφές μέτρων βοήθειας για να βοηθήσει τα κράτη να εκπληρώσουν τις ευθύνες τους στη βάση των προαναφερθέντων άρθρων 138 και 139: α) ενθαρρύνοντας τα κράτη να εκπληρώσουν τις ευθύνες τους μέσω εμπιστευτικών ή δημόσιων υποθέσεων, β) βοηθώντας τα κράτη να εκπληρώσουν τις ευθύνες τους μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και / ή της βοήθειας, όπως αυτές που παρέχονται από τον ΟΗCHR και την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, γ) βοηθώντας στην ανάπτυξη ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της μη στρατιωτικής ικανότητας περιφερειακών και υποπεριφερειακών οργανώσεων για την πρόληψη εγκλημάτων και παραβιάσεων, δ) βοηθώντας κράτη υπό πίεση, πριν ξεσπάσουν κρίσεις και συγκρούσεις που σχετίζονται με προληπτικά μέτρα ανάπτυξης ικανοτήτων, όπως ανάλυση ευαισθησίας σε συγκρούσεις, ικανότητα διαμεσολάβησης, συναίνεση και διάλογος, καθώς και ικανότητα επίλυσης τοπικών διαφορών.

B. Ευθύνη για παρέμβαση – Το δικαίωμα στην αντίδραση

Η ICISS υπογραμμίζει ότι κράτος εντός των συνόρων του οποίου υφίσταται μια σοβαρή ανθρωπιστική κατάσταση φέρει το πρωταρχικό καθήκον για την επίλυσή της. Σε περίπτωση αποτυχίας από το ίδιο το κράτος, ωστόσο, η ευθύνη βαρύνει τη διεθνή κοινότητα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι το μοναδικό παγκόσμιο όργανο για την έγκριση στρατιωτικών παρεμβάσεων. Ωστόσο, τα μόνιμα κράτη μέλη καλούνται να μην κάνουν χρήση του δικαιώματος αρνησικυρίας σε περιπτώσεις που δεν τίγονται τα «ζωτικά συμφέροντά τους». Επιπλέον λαμβάνονται υπόψη και άλλοι τρόποι εκτός της ανάληψης (στρατιωτικής) δράσης βάσει του Χάρτη του ΟΗΕ του κεφαλαίου VII. Εάν το Συμβούλιο Ασφαλείας απορρίψει ρητά μια πρόταση παρέμβασης όπου διακυβεύονται σημαντικά ανθρωπιστικά ζητήματα ή ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ή εάν δεν αντιμετωπιστούν εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, τότε η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών – σύμφωνα με τη διαδικασία «Ένωση για την Ειρήνη» (“Uniting for Peace”) – ή περιφερειακοί οργανισμοί επιτρέπεται να παρέμβουν. Η ICISS έχει θεσπίσει έξι κριτήρια για στρατιωτική παρέμβαση:

Αρμόδια αρχή/ εξουσία (Right authority)

Ένα από τα πιο σημαντικά, αλλά και πιο αμφιλεγόμενα ερωτήματα είναι το ζήτημα της εξουσιοδότησης για χρήση βίας. Το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει την «πρωταρχική» αρμοδιότητα και πρέπει να ζητηθεί η έγκρισή του σε όλες τις περιπτώσεις πριν από οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση. Το Συμβούλιο Ασφαλείας θα πρέπει να αντιμετωπίζει αμέσως κάθε αίτημα εξουσίας παρέμβασης στην άσκηση της Ευθύνης Προστασίας. Σε αυτό το θέμα πρέπει να αναζητήσει επαρκή στοιχεία που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν μια στρατιωτική επέμβαση. Αλλά παραμένει το ερώτημα σχετικά με τη παράλειψη ανάληψης ενεργειών ή την ανάληψη με χρονική καθυστέρηση. Η Έκθεση Ευθύνης για την Προστασία καλεί τα μόνιμα κράτη μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να μην ασκούν βέτο όταν δεν διακυβεύονται ζωτικά τους συμφέροντα και όταν ένα ψήφισμα υπέρ της στρατιωτικής επέμβασης έχει πλειοψηφική υποστήριξη.

Δικαιολογημένη αιτία (Just cause)

Οι καταστάσεις που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν τη στρατιωτική επέμβαση προσδιορίζονται ως πρόληψη ή καταστολή μεγάλης κλίμακας απώλειας ζωών, με πρόθεση ή όχι γενοκτονίας, που είναι προϊόν είτε εκούσιας κρατικής δράσης, είτε κρατικής αμέλειας ή αδυναμίας δράσης, ή μια αποτυχημένη κατάσταση, ή μεγάλης κλίμακας «εθνοκάθαρση», είτε πραγματοποιείται με δολοφονία, αναγκαστική απέλαση, τρομοκρατικές ενέργειες ή βιασμούς. Η ICISS ορίζει επίσης βασικά στοιχεία των αιτιολογήσεων στρατιωτικής επέμβασης ως: α) δράσεις που ορίζονται από το πλαίσιο της Σύμβασης Γενοκτονίας του 1948, οι οποίες περιλαμβάνουν απειλητικές ή πραγματικές απώλειες ζωών μεγάλης κλίμακας, β) την απειλή ή την εμφάνιση μεγάλης κλίμακας απώλειας ζωής, είτε πρόκειται για προϊόν γενοκτονικής πρόθεσης είτε όχι, συνεπεία κρατικής δράσης ή όχι, γ) διαφορετικές εκδηλώσεις «εθνοκάθαρσης», συμπεριλαμβανομένης της συστηματικής δολοφονίας μελών μιας συγκεκριμένης ομάδας προκειμένου να μειωθεί ή να εξαλειφθεί η παρουσία τους σε μια συγκεκριμένη περιοχή, της συστηματικής φυσικής απομάκρυνσης των μελών μιας συγκεκριμένης ομάδας από μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, τρομοκρατικές πράξεις που έχουν σκοπό να οδηγήσουν σε απομάκρυνση ατόμων, συστηματικός βιασμός για πολιτικούς σκοπούς γυναικών μιας συγκεκριμένης ομάδας (είτε ως άλλη μορφή τρομοκρατίας, είτε ως μέσο αλλαγής της εθνοτικής σύνθεσης

αυτής της ομάδας), δ) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και παραβιάσεις των νόμων πολέμου, όπως ορίζονται στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και στα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977, τα οποία περιλαμβάνουν θανάτωση μεγάλης κλίμακας ή εθνοκάθαρση, ε) καταστάσεις κατάρρευσης του κράτους και επακόλουθη έκθεση του πληθυσμού σε μαζική πείνα ή/ και εμφύλιο πόλεμο, στ) φυσικές ή περιβαλλοντικές καταστροφές, όπου το ενδιαφερόμενο κράτος είναι απρόθυμο ή ανίκανο να ανταπεξέλθει, ή να ζητήσει βοήθεια, και παρατηρούνται ή ενδέχεται να παρατηρηθούν σημαντικές απώλειες ζωής.

Δίκαιη/ δικαιολογημένη πρόθεση (Right intention)

Ένας τρόπος για να διασφαλιστεί ότι πληρείται το κριτήριο της «δίκαιης πρόθεσης» είναι να πραγματοποιείται πάντα στρατιωτική επέμβαση σε συλλογική ή πολυμερή βάση και όχι από ένα μεμονωμένο κράτος. Ένας δεύτερος τρόπος είναι να εξεταστεί εάν, και σε ποιο βαθμό, η παρέμβαση υποστηρίζεται πραγματικά από τα άτομα τα οποία ωφελούνται από αυτή, καθώς και εάν η γνώμη των γειτονικών κρατών έχει ληφθεί υπόψη και είναι υποστηρικτική. Οι ομάδες της Κοινωνίας των Πολιτών που είναι πιο κοντά στα γεγονότα ενδέχεται να έχουν πρόσβαση σε πιο λεπτομερείς πληροφορίες, μπορεί να έχουν μια πληρέστερη κατανόηση της ιστορίας και του πολιτισμού, αλλά και να επηρεαστούν πιο άμεσα από τις ενέργειες που πρόκειται να αναληφθούν.

Έσχατη λύση (Last resort)

Η πρωταρχική εστίαση θα πρέπει να είναι η βοήθεια στον τερματισμό της βίας μέσω διαμεσολάβησης και άλλων εργαλείων και στην προστασία των ανθρώπων μέσω μέτρων, όπως η αποστολή ανθρωπιστικών αποστολών. Η βία, εάν πρέπει να χρησιμοποιηθεί, πρέπει να αποτελεί έσχατη λύση. Πρέπει να διερευνηθεί κάθε διπλωματική και μη στρατιωτική οδός για την πρόληψη ή την ειρηνική επίλυση της ανθρωπιστικής κρίσης. Η ευθύνη αντίδρασης – με στρατιωτικό εξαναγκασμό – μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο όταν έχει προηγηθεί η ευθύνη για την πρόληψη. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητως ότι κάθε τέτοια επιλογή πρέπει κυριολεκτικά να έχει δοκιμαστεί και να μην έχει οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα, διότι ορισμένες φορές ενδέχεται να μην υπάρχει ο χρόνος για να ακολουθηθεί αυτή η διαδικασία.

Αναλογικά μέσα (Proportional means)

Η κλίμακα, η διάρκεια και η ένταση της προγραμματισμένης στρατιωτικής επέμβασης πρέπει να είναι η ελάχιστη απαραίτητη για την επίτευξη του εν λόγω ανθρωπιστικού στόχου. Τα μέσα πρέπει να είναι ανάλογα με τους στόχους και σύμφωνα με το μέγεθος της αρχικής πρόκλησης. Η επίδραση στο πολιτικό σύστημα του στοχευόμενου κράτους θα πρέπει να περιορίζεται σε ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο για την επίτευξη του σκοπού της παρέμβασης.

Λογική προοπτική (Reasonable prospect)

Η στρατιωτική δράση μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο εάν έχει εύλογες πιθανότητες επιτυχίας, δηλαδή τον τερματισμό της βίας/ των εγκλημάτων. Η στρατιωτική επέμβαση δεν δικαιολογείται εάν δεν μπορεί να επιτευχθεί εν τέλει πραγματική προστασία ή εάν οι συνέπειες της ανάληψης της επέμβασης είναι πιθανό να είναι χειρότερες απ' ό,τι εάν δεν υπήρχε καμία δράση. Ειδικότερα, μια στρατιωτική δράση για περιορισμένους σκοπούς προστασίας του ανθρώπου δεν μπορεί να δικαιολογηθεί εάν η ίδια η διαδικασία πυροδοτήσει μια μεγαλύτερη σύγκρουση.

Συνεπώς, η Ευθύνη Προστασίας έχει τη δυνατότητα να αναδειχθεί ως κομβικό σημείο απάντησης της παγκόσμιας κοινότητας σε σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συγκεντρώνοντας τις διατάξεις ενός ευρέος φάσματος διεθνών συνθηκών και άλλων διεθνών πράξεων. Ένας από τους δηλωθέντες στόχους της Ευθύνης για Προστασία είναι να σφυρηλατήσει μια κοινή στρατηγική για την αντιμετώπιση πραγματικών ή απειλούμενων καταχρήσεων, αντί να προτείνει κοστοβόρα νέα προγράμματα ή ριζικά νέες προσεγγίσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ενώ το επίκεντρο προηγουμένως ήταν το δικαίωμα δράσης που ενδεχομένως να ερχόταν σε αντίθεση με την έννοια της κυριαρχίας, η R2P αναγνωρίζει το εύρος των εργαλείων που διαθέτει η διεθνής κοινότητα για τη διασφάλιση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, τα παρεμβατικά μέτρα περιλαμβάνουν μια σειρά εργαλείων στη διάθεση της διεθνούς κοινότητας για πολιτική προστασία, τα οποία θα πρέπει να εφαρμόζονται, με αποκορύφωμα τη στρατιωτική δράση, μόνον εάν έχουν αποτύχει ή ενδέχεται να αποτύχουν λιγότερο παρεμβατικά μέσα. Στη βάση αυτή, η ευθύνη για την προστασία επέτρεψε τον εκ νέου προσδιορισμό της ίδιας της διαδικασίας της προστασίας, έτσι ώστε το «δικαίωμα παρέμβασης» να αναδιατυπωθεί ως ευθύνη για τη χρήση

διαβαθμισμένων επιπέδων μέτρων, συμπεριλαμβανομένων πολιτικών, οικονομικών, δικαστικών και, σε ακραίες συνθήκες στρατιωτικών.

Γ. Ευθύνη για ανοικοδόμηση

Η ευθύνη για ανοικοδόμηση είναι εξαιρετικά σημαντική όταν εξετάζεται η στρατιωτική επέμβαση. Η ευθύνη για ανοικοδόμηση σημαίνει ότι εάν αναληφθεί δράση στρατιωτικής επέμβασης θα πρέπει να υπάρχει πραγματική δέσμευση βοήθειας επίτευξης μίας κατάστασης διαρκούς ειρήνης και προώθησης της χρηστής διακυβέρνησης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Μία από τις βασικές λειτουργίες μιας δύναμης παρέμβασης είναι να παρέχει βασική ασφάλεια και προστασία σε όλα τα μέλη ενός πληθυσμού, ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία ή τη σχέση τους με την προηγούμενη πηγή εξουσίας στην περιοχή. Σε συνθήκες που διαμορφώνονται μετά τη σύγκρουση, τελούνται συχνά εγκλήματα, όπως δολοφονίες εκδίκησης και ακόμη και «αντίστροφη εθνοκάθαρση» από ομάδες που προηγουμένως ήταν θύματα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση είναι ένα από τους πιο σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της «ανοικοδόμησης», δεδομένου ότι μπορεί να προωθήσει την ανοχή και την κατανόηση της αξίας της διαφορετικότητας. Υπάρχουν επίσης πρακτικές για τη διατήρηση της μνήμης (π.χ. μέσω μνημείων για παρελθούσες μαζικές θηριωδίες) ως σημαντικών στοιχείων για την ανοικοδόμηση της κοινωνίας. Επιπλέον, η δεσμευτική υποχρέωση βάσει του διεθνούς εθιμικού δικαίου να ποινικοποιείται η γενοκτονία, τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, να ερευνώνται και να διώκονται οι υπεύθυνοι, είναι εξίσου σημαντικός παράγοντας στη διαδικασία ανοικοδόμησης. Επιπλέον, η ειρηνευτική ικανότητα των Ηνωμένων Εθνών πρέπει να ενισχυθεί, ενώ αναγκαία είναι και η ενίσχυση και προώθηση της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και των περιφερειακών φορέων. Η πρόβλεψη για τη δίωξη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των μαζικών θηριωδιών συμβάλλει όχι μόνο στην αποτροπή και πρόληψη, αλλά και στην ενίσχυση της αξιοπιστίας των θεσμών. Το νομικό πλαίσιο για τέτοια λογοδοσία παρέχεται μέσω της επικύρωσης και της πρακτικής εφαρμογής των σχετικών διεθνών νομικών πράξεων.

Όπως σημειώνεται στην έκθεση της ICISS, ο στόχος της παρέμβασης δεν πρέπει απλώς να είναι ο τερματισμός των τρεχουσών εχθροπραξιών, αλλά και να δημιουργήσει συνθήκες που θα οδηγήσουν σε διαρκή ειρήνη, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι καταστάσεις που οδήγησαν τη στρατιωτική επέμβαση δεν θα επαναληφθούν. Μια τέτοια στρατηγική περιλαμβάνει μια πραγματική δέσμευση για χρηστή διακυβέρνηση και βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και δέσμευση για την αντιμετώπιση των βασικών αιτιών των συγκρούσεων. Η διασφάλιση της δικαιοσύνης, του κράτους δικαίου, της ασφάλειας, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, της χρηστής διακυβέρνησης, καθώς και πολλών άλλων παραγόντων πρέπει να ενσωματωθούν σε στρατηγικές για την ανοικοδόμηση μετά τη σύγκρουση. Η διασφάλιση βιώσιμης ανασυγκρότησης και αποκατάστασης θα πρέπει να περιλαμβάνει τη δέσμευση επαρκών πόρων και στενή συνεργασία με τους γηγενείς κατοίκους, και μπορεί να σημαίνει παραμονή στη χώρα για κάποιο χρονικό διάστημα μετά την επίτευξη των αρχικών σκοπών της παρέμβασης. Η τελική ευθύνη οικοδόμησης της ειρήνης για οποιαδήποτε στρατιωτική επέμβαση πρέπει να αφορά όσο το δυνατόν περισσότερο την ενθάρρυνση της βιώσιμης ανάπτυξης, για τη συνολική ανάκαμψη του κράτους.

Σε αναγνώριση της σημασίας των στρατηγικών οικοδόμησης της ειρήνης στην ευθύνη της προστασίας και σε μια επίδειξη της δέσμευσής τους για την ουσιαστική εφαρμογή του δόγματος R2P, υιοθετήθηκε η πρόταση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για τη δημιουργία μιας Επιτροπής για την Ειρήνη και ένα γραφείο στήριξης της οικοδόμησης της ειρήνης ως σημείο εστίασης για τις προσπάθειες ανοικοδόμησης και οικοδόμησης θεσμών που είναι απαραίτητες για την ανάκαμψη από συγκρούσεις και υποστήριξη της ανάπτυξης ολοκληρωμένων στρατηγικών προκειμένου να τεθούν τα θεμέλια για την αειφόρο ανάπτυξη. Η Ειρηνευτική Επιτροπή μπορεί να θεωρηθεί ως ένας λειτουργικός μηχανισμός για την ευθύνη της ανοικοδόμησης και αντιπροσωπεύει τη δέσμευση της διεθνούς κοινότητας να εκπληρώσει την ευθύνη της για προστασία. Ο σχηματισμός της δείχνει την αναγνώριση από τη διεθνή κοινότητα μιας θεμελιώδους αποτυχίας προηγούμενων πολιτικών προσπαθειών προστασίας: αποτυχίες που επιδιώκει να αντιμετωπίσει η δημιουργία της Επιτροπής για την Ειρήνη, προωθώντας την ανάπτυξη και την εφαρμογή μιας ολιστικής Ευθύνης για Προστασία.

1.3 Σημασία και αξία του δόγματος Ευθύνη για Προστασία

Το δόγμα R2P βασίζεται στην ιδέα ότι τα κυρίαρχα κράτη όχι μόνο έχουν την πρωταρχική ευθύνη να προστατεύουν τους πληθυσμούς τους, αλλά έχουν επίσης και μια συλλογική εξωεδαφική ευθύνη να προστατεύουν πληθυσμούς από μαζικές θηριωδίες. Εάν ένα συγκεκριμένο κράτος είναι ανίκανο ή απρόθυμο να σταματήσει ή να αποτρέψει τα μεγάλης κλίμακας ανθρώπινα δεινά που προκύπτουν από εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις ή κυβερνητική βία, τότε το κράτος αυτό χάνει την κυρίαρχη ασυλία του σε εξωτερικές παρεμβάσεις προκειμένου να προστατεύσει τους πολίτες. Η έκθεση ICISS προτείνει τους τρεις προαναφερθέντες βασικούς τύπους Ευθύνης για Προστασία: πρόληψη, αντίδραση και ανοικοδόμηση μετά την παρέμβαση. Δίνει έμφαση στην πρόληψη – που αντιμετωπίζει τις βασικές αιτίες των εσωτερικών συγκρούσεων που θέτουν τον άνθρωπο σε κίνδυνο – ως «τη μοναδική πιο σημαντική διάσταση» της R2P³⁷.

Υπό αυτό το πρίσμα, η Ευθύνη Προστασίας δίνει προτεραιότητα στις ανάγκες όσων αναζητούν ή χρειάζονται υποστήριξη, αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο των κρατών στη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων του πληθυσμού της και περιλαμβάνει τα θεμελιώδη στοιχεία της ευθύνης για την πρόληψη και την ανοικοδόμηση. Όταν αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο ή την πραγματική διάπραξη γενοκτονίας, εγκλημάτων πολέμου, εθνοκάθαρσης ή εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, τα κράτη που εφαρμόζουν το δόγμα R2P αναγνωρίζουν ότι κανένας πυλώνας δεν είναι πιο σημαντικός από τον άλλο: την ευθύνη του κράτους, την υποχρέωση της διεθνούς κοινότητας, και την επικαιρότητα και αποφασιστικότητα της απόκρισης. Η Ευθύνη Προστασίας παρέχει μια νέα προσέγγιση σε μια παραδοσιακή συζήτηση, μετατοπίζοντας το επίκεντρο της συζήτησης περί παρέμβασης στους πληθυσμούς που κινδυνεύουν³⁸.

Επιπλέον, η ICISS δεν έχει προβεί σε διαχωρισμό μεταξύ των περιπτώσεων στις οποίες οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαπράττονται σκόπιμα από το κράτος και των περιπτώσεων στις οποίες οι παραβιάσεις προκύπτουν από την αποτυχία ή την κατάρρευση ενός κράτους. Η παράλειψη να γίνεται διάκριση μεταξύ δύο καταστάσεων που φαίνονται πολιτικά διακριτές αποδεικνύει τη δέσμευση του

³⁷ Nuruzzaman, 2013, σελ. 58.

³⁸ Marks & Cooper, 2010, σελ. 95-96.

ICISS να περιορίσει την ευθύνη για την προστασία των παρεμβάσεων στις ανθρωπιστικές προσπάθειες, αποκλείοντας τις πολιτικές προεκτάσεις. Επιπλέον, το ICISS αρνείται ρητά να επιβάλει κυρώσεις σε περίπτωση μεγάλης κλίμακας απώλειας ζωής, ακόμη και όταν ένας πληθυσμός, έχοντας εκφράσει σαφώς την επιθυμία του για δημοκρατικό καθεστώς, στερείται δημοκρατικών δικαιωμάτων. Και πάλι, αυτό αποδεικνύει τη δέσμευση του ICISS να πραγματοποιήσει παρεμβάσεις μόνο για τον τερματισμό των ανθρώπινων δεινών και όχι την πραγματοποίηση αλλαγών σε ένα υφιστάμενο πολιτικό καθεστώς³⁹.

³⁹ Haslett, 2014, σελ. 197.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

2.1 Παραδείγματα επιτυχημένης και ανεπιτυχούς εφαρμογής της αρχής Ευθύνη για Προστασία

2.1.1 Συρία

Κατά την περίοδο της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης, ξέσπασε μία σημαντική πολιτική κρίση στη Συρία. Όπως και άλλες αραβικές χώρες, η διαμαρτυρία στη Συρία ξεκίνησε στις αρχές του 2011 ενάντια στο καθεστώς του προέδρου Bashar al-Assad. Η κυβέρνηση του Assad απάντησε με βία, οδηγώντας τα σώματα ασφαλείας να πυροβολήσουν διαδηλωτές, κάτι το οποίο δήλωσε την πρόθεση του καθεστώτος να χρησιμοποιήσει βία εναντίον αμάχων. Η συριακή κυβέρνηση επέβαλε επίσης συνολικό αποκλεισμό των μέσων ενημέρωσης, εμποδίζοντας αλλοδαπούς δημοσιογράφους να εισέλθουν στη χώρα, αλλά συλλαμβάνοντας τους τοπικούς δημοσιογράφους που κάλυψαν τις διαδηλώσεις⁴⁰.

Στις 3 Αυγούστου 2011, μετά από σχεδόν πέντε μήνες από τις αδιάκοπες επιθέσεις του συριακού καθεστώτος κατά των ίδιων των πολιτών, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε την πρώτη επίσημη δήλωση που καταδικάζει τη χρήση βίας κατά αμάχων. Το Συμβούλιο Ασφαλείας συνήλθε για να εξετάσει ένα σχέδιο ψηφίσματος που θα καταδικάζε τις καταχρήσεις της συριακής κυβέρνησης και θα έδινε το φάσμα των μελλοντικών κυρώσεων. Τον Οκτώβριο του 2011, όταν ο αριθμός των νεκρών στη Συρία υπολογίστηκε σε 3.000, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών συνέταξε ένα ψήφισμα που καταδίκασε τις συνεχείς σοβαρές και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις συριακές αρχές. Το ψήφισμα όμως αμφισβητήθηκε τόσο από τη Ρωσία, όσο και από την Κίνα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας ψήφισε εκ νέου τον Φεβρουάριο του 2012, και εκ νέου ασκήθηκε βέτο από τη Ρωσία και την Κίνα. Τόσο η Ρωσία όσο και η Κίνα αποχώρησαν από τη σύνοδο του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών του Αυγούστου 2013, κατά την οποία είχε αποφασισθεί ψήφισμα που θα επιτρέψει τη στρατιωτική επέμβαση στη Συρία. Εν μέρει, η απροθυμία της Ρωσίας και της Κίνας να εξετάσουν την ευθύνη για την προστασία της επέμβασης στη Συρία μπορεί να αποδοθεί σε κοινή

⁴⁰ Rahman & Akon, 2020, σελ. 198.

δυσπιστία των αμερικανικών προθέσεων. Και τα δύο κράτη έχουν δηλώσει δημόσια την κοινή τους πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ δημιουργούν αιτίες για να εισβάλουν στη Συρία⁴¹. Επιπλέον, και τα δύο κράτη έχουν ισχυρά οικονομικά και στρατηγικά κίνητρα ώστε να διατηρήσουν φιλικές σχέσεις με τη Συρία⁴².

Εκτός από το βέτο της Ρωσίας και της Κίνας, εμπόδιο για την επέμβαση στη Συρία αποτέλεσε και η πολιτική αδράνεια της λοιπής διεθνούς κοινότητας, η οποία φαίνεται πιο πιθανό ότι αποφασίζει να παρέμβει όταν αντιμετωπίζει μια εύκολη νίκη. Η Συρία είχε επαρκή στρατό, ενώ παράλληλα διατηρούσε δεσμούς με τη Ρωσία και την Κίνα. Επιπλέον, μια παρέμβαση πιθανότατα θα ωθούσε τον Assad να διεξάγει τις μάχες στον Λίβανο και το Ιράκ. Σε συνέχεια των όσων προαναφέρθηκαν, η αδράνεια όσον αφορά τη Συρία μπορεί να θεωρηθεί σιωπηρά αποδεκτή με το επιχείρημα ότι η στρατιωτική δράση πρέπει να αναλαμβάνεται μόνον όταν η επιτυχία είναι πιθανή, και δεν θα προκαλέσει περισσότερο κακό παρά καλό. Ταυτόχρονα, όμως, αυτή η προσέγγιση παρέχει ισχυρά κίνητρα και έναν υψηλό βαθμό επιρροής στα κράτη και τους συμμάχους τους να καθορίσουν, με βάση τα δικά τους συμφέροντα, σε ποιες περιπτώσεις θα παραβλεφθούν οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πότε δεν θα γίνουν ανεκτές⁴³. Η ασυνέπεια με την οποία αναλαμβάνεται δράση κατά την επίκληση της Ευθύνης για Προστασία καταδεικνύει έμπρακτα ότι η ευθύνη για την προστασία της παρέμβασης δεν επικεντρώνεται πραγματικά στα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά στη σχετική εξουσία των εμπλεκόμενων κρατών και στα οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα αυτών⁴⁴.

Στην περίπτωση της Συρίας, υπήρχε – και υπάρχει – η προβληματικότερη δυνατή κατάσταση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπου ένα μόνιμο μέλος είναι μακροπρόθεσμος σύμμαχος της κυβέρνησης του Assad. Χρησιμοποιώντας το βέτο της σε αντίθεση με την πλειοψηφία του Συμβουλίου, η Ρωσία αντιτάχθηκε, υπονόμωσε και εμπόδισε κάθε προσπάθεια να λογοδοτήσει η συριακή κυβέρνηση για τα εγκλήματά της. Αυτό ενδεχομένως να μην πρέπει να ιδωθεί ως ζήτημα αποτυχίας του ιδίου του δόγματος R2P, αλλά μάλλον ως απόδειξη της επιτακτικής ανάγκης για μεταρρύθμιση του Συμβουλίου Ασφαλείας όσον αφορά στη λήψη αποφάσεων. Ο εκτελεστικός διευθυντής του Global Centre for the Responsibility to

⁴¹ Haslett, 2014, σελ. 199.

⁴² Ο.π, σελ. 201; Rahman & Akon, 2020, σελ. 198.

⁴³ Ο.π, σελ. 203.

⁴⁴ Ο.π, σελ. 206.

Protect, Simon Adams, το 2013 υποστήριξε την πρωτοβουλία S5 για μορατόριουμ για τα μόνιμα κράτη μέλη που χρησιμοποιούν το βέτο για να αποτρέψουν τη δράση του Συμβουλίου σε περιπτώσεις που τελούνται μαζικά εγκλήματα⁴⁵.

2.1.2 Λιβύη

Η Λιβύη ήταν ένα άλλο κράτος που διήλθε σημαντική πολιτική κρίση κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης. Στις αρχές του 2011, ο λαός της Λιβύης ξεκίνησε τη διαμαρτυρία του ενάντια στο καθεστώς του συνταγματάρχη Muammar Gaddafi. Οι διαδηλώσεις ξεκίνησαν πρώτα στη Βεγγάζη και αργότερα εξαπλώθηκαν σε όλη τη χώρα. Το καθεστώς του Gaddafi απάντησε με ακραία σκληρότητα προβαίνοντας σε μαζική χρήση βίας εναντίον του λαού του. Κατά τη διάρκεια της συνεχιζόμενης κρίσης, ο Αραβικός Σύνδεσμος πραγματοποίησε έκτακτη συνεδρίαση και ανέστειλε την ένταξη της Λιβύης. Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέδωσε επίσης δήλωση που καλωσορίζει τη θέση του Συνδέσμου και καταδικάζει την καταστολή του Gaddafi. Επιπλέον, το ψήφισμα 1970 που εγκρίθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2011 από το Συμβούλιο Ασφαλείας καταδίκασε τη χρήση βίας εναντίον του λαού της Λιβύης. Ωστόσο, το καθεστώς του Gaddafi δεν έδειξε καμία πρόθεση να μειώσει την επιθετικότητα εναντίον των διαδηλωτών. Τέλος, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε το ψήφισμα 1973 στις 17 Μαρτίου 2011, το οποίο εκφράζει την αποφασιστικότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας να διασφαλίσει την προστασία των αμάχων και των κατοικημένων περιοχών. Ενεργώντας βάσει του ψηφίσματος, το NATO άρχισε να βομβαρδίζει τις δυνάμεις και τις ένοπλες βάσεις του Καντάφι. Μέχρι τον Αύγουστο του 2011, οι αντάρτες ανέλαβαν τον έλεγχο της Τρίπολης και δήλωσαν νίκη της επανάστασης. Μετά τη νίκη των ανταρτών, το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας 2016 τερμάτισε τη ζώνη απαγόρευσης πτήσεων και εξουσιοδότηση για χρήση βίας για την προστασία των πολιτών της Λιβύης. Εν τω μεταξύ, ο Gaddafi συνελήφθη και σκοτώθηκε στη Λιβύη στις 20 Οκτωβρίου 2011. Ενώ υπάρχει διαμάχη σχετικά με την εμπλοκή του NATO, η εμπλοκή του Συμβουλίου Ασφαλείας στη Λιβύη θεωρείται ως επιτυχία⁴⁶.

Πιο συγκεκριμένα, οι στρατιωτικές επεμβάσεις της NATO στη Λιβύη, σύμφωνα με το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ του 1973 για την απομάκρυνση

⁴⁵ Königs et al., 2013, σελ. 110.

⁴⁶ Rahman&Akon, 2020, σελ. 198.

του καθεστώτος του Gaddafi οδήγησαν σε μία ευρεία συζήτηση όσον αφορά στη χρήση της R2P. Από τη μία πλευρά υπήρχαν οι υποστηρικτές της R2P, που ισχυρίζονταν ότι η χρήση στρατιωτικής δύναμης ήταν σύμφωνη με το αρχικό πνεύμα της R2P. Ωστόσο, εκφράζεται και η άποψη ότι η επέμβαση του NATO στη Λιβύη έχει υπονομεύσει σοβαρά το ίδιο το δόγμα R2P⁴⁷. Στη βάση αυτή, δημιουργούνται τα εξής ερωτήματα: α) εάν η χρήση βίας ήταν σύμφωνη με την αρχική έκθεση R2P που εγκρίθηκε από την ICISS το 2001, β) κατά πόσον υπήρχαν οι κατάλληλες διατάξεις σε σχετικές διεθνείς πράξεις, όπως το Έγγραφο της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών το 2005 (UN World Summit Outcome Document) και η έκθεση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για το 2009, «Εφαρμογή της Ευθύνης για Προστασία», γ) εάν το NATO εν τέλει πέτυχε να προστατεύσει τον άμαχο πληθυσμό της Λιβύης ή οδήγησε στο αντίθετο βομβαρδίζοντας πολιτικούς χώρους και πόλεις των δυνάμεων του Gaddafi.

Ο Nuruzzaman⁴⁸ αναφέρει πως η χρήση του εν λόγω δόγματος στην περίπτωση της Λιβύης έπληξε το ίδιο το δόγμα με τρεις διαφορετικούς, αλλά αλληλένδετους τρόπους: α) τη γρήγορη προσφυγή σε στρατιωτικά μέτρα, β) τη διπλή επιβολή εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, και γ) την ηθικά απαράδεκτη δυτική πολιτική μετά την παρέμβαση έναντι της Λιβύης. Πιο αναλυτικά:

α) Η στρατιωτική δύναμη χρησιμοποιήθηκε ενάντια στην κυβέρνηση Gaddafi με εκπληκτική ταχύτητα, και αυτό ήταν μία σαφής παραβίαση των σχετικών διατάξεων της έκθεσης ICISS, του κειμένου της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής του 2005 και της έκθεσης του Γενικού Γραμματέα για το 2009. Η έκθεση ICISS προτείνει τη χρήση βίας μόνο ως έσχατη λύση, αφού έχουν χρησιμοποιηθεί και εξαντληθεί όλα τα πολιτικά, διπλωματικά και μη στρατιωτικά μέτρα για την αποτροπή των βιαιοπραγιών κατά των αμάχων. Η στρατιωτική δύναμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο σε «ακραίες και εξαιρετικές περιπτώσεις» (άρθρο 4.10). Πρέπει να υπάρχουν συγκεκριμένες αποδείξεις ότι η υπόθεση είναι πραγματικά ακραία και ότι απαιτεί διεθνείς συλλογικές ενέργειες. Ο δεύτερος πυλώνας της έκθεσης του Γενικού Γραμματέα του 2009 – η ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να βοηθήσει το εν λόγω κράτος – επίσης παραλείφθηκε. Η Αφρικανική Ένωση ξεκίνησε μια διαδικασία συμφιλίωσης μεταξύ της κυβέρνησης Gaddafi και του ανταρτικού NTC τον Απρίλιο

⁴⁷ Nuruzzaman, 2013, σελ. 57.

⁴⁸ 2013, σελ. 63-64.

του 2011. Η Γαλλία, η Βρετανία και οι ΗΠΑ, όμως, προσπάθησαν να εμποδίσουν τη διαδικασία συμφιλίωσης. Στις 15 Απριλίου 2011, ο πρωθυπουργός της Βρετανίας David Cameron, ο πρώην Γάλλος πρόεδρος Nicolas Sarkozy και ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Barack Obama δημοσίευσαν μια κοινή δήλωση που απαγόρευε στον Gaddafi να συμμετέχει σε οποιαδήποτε μελλοντική συμφωνία στη Λιβύη, αν και δήλωσαν ότι ο στόχος τους δεν ήταν να καθαιρέσουν τον Gaddafi με τη βία. Αυτή η δήλωση έδειξε ότι αυτά τα τρία κράτη ήταν οι πραγματικοί ρυθμιστές των τεκταινόμενων στη Λιβύη, με το NTC να διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο. Εκτός των παραπάνω, η Γαλλία προμήθευσε όπλα στους αντάρτες που υποστηρίζονταν από το NTC σε σαφή παραβίαση των ψηφισμάτων 1970 και 1973 που επέβαλαν εμπάργκο όπλων σε όλα τα πολιτικά κόμματα στη Λιβύη.

Αυτό που καταδείχθηκε εν τέλει ήταν ότι ο απώτερος στόχος των δυτικών δυνάμεων ήταν στην ουσία μια αλλαγή καθεστώτος στη Λιβύη⁴⁹. Όπως το θέτει ο Erdogan⁵⁰, η χρήση της R2P στη Λιβύη δημιούργησε τη ψευδαίσθηση μίας υπεύθυνης διεθνούς κοινότητας, έστω και για σύντομο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο εκφράζεται και μία αντίθετη άποψη από τον Wyatt⁵¹, βάσει της οποίας η παρέμβαση στη Λιβύη είχε ως πρωταρχικό της σκοπό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κάτι το οποίο καταδεικνύεται από την καταδίκη των εγκλημάτων του καθεστώτος Gaddafi.

Η Ρωσία και η Κίνα, όπως και πολλά άλλα κράτη, συμπεριλαμβανομένης της Ινδίας, της Βραζιλίας και της Νότιας Αφρικής, τα οποία υποστήριξαν την παρέμβαση στη Λιβύη, τη θεώρησαν εντούτοις ως παραβίαση της Ευθύνης για Προστασία και προσπάθεια ανατροπής ενός καθεστώτος που δεν είναι ευνοϊκό για τα δυτικά συμφέροντα υπό το πρόσχημα ανθρωπιστικής παρέμβασης. Τόσο οι αμερικανικές όσο και οι ευρωπαϊκές εταιρείες επωφελήθηκαν από μια "πιο φιλοδυτική" κυβέρνηση της Λιβύης και από την πρόσβαση στα αποθέματα πετρελαίου της Λιβύης⁵².

β) Οι δυνάμεις του Gaddafi κατηγορήθηκαν από την αρχή ότι διέπραξαν εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Ακόμα και στην περίπτωση, ωστόσο, που αυτό ήταν αληθές, υπάρχουν αναφορές – π.χ. εκθέσεις και πληροφορίες

⁴⁹ Nuruzzaman, 2013, σελ. 63.

⁵⁰ 2017, σελ. 141.

⁵¹ 2019, σελ. 177.

⁵² Haslett, 2014, σελ. 198.

διεθνών φορέων και ειδησεογραφικών οργανισμών, όπως την Human Rights Watch, τη Διεθνή Αμνηστία, το BBC και τους New York Times – ότι η παρέμβαση των δυνάμεων του NATO οδήγησε σε χειρότερα αποτελέσματα. Αυτό δείχνει ότι το NATO φέρει ευθύνη για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας στη Λιβύη. Έτσι, η εφαρμογή του δόγματος R2P στη Λιβύη είχε ως αποτέλεσμα τη διπλή διάπραξη εγκλημάτων: τη δολοφονία πολιτών της Λιβύης τόσο από τις δυνάμεις του Gaddafi, όσο και του NATO. Αντί να τηρήσει την εντολή του ψηφίσματος 1973, το NATO ενήργησε μάλλον περισσότερο σαν να διεξάγει το ίδιο πόλεμο ενάντια στην κυβέρνηση Gaddafi. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί πως ορισμένοι έκαναν λόγο ακόμα και για ‘αποικιοκρατία’⁵³.

γ) Το Συμβούλιο Ασφαλείας και το NATO αγνόησαν τις φρικαλεότητες και τα εγκλήματα που διέπραξαν οι ανταρτικές δυνάμεις του NTC. Τα διεθνή μέσα ενημέρωσης επίσης δεν παρείχαν σχετικές πληροφορίες. Ανεξάρτητες έρευνες από τη Human Rights Watch, τη Διεθνή Αμνηστία και τη Διεθνή Εξεταστική Επιτροπή για τη Λιβύη, που συστάθηκε από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, διαπίστωσαν ότι οι μαχητές των ανταρτών ήταν ένοχοι για τη διεξαγωγή αυθαίρετων συλλήψεων, βασανιστηρίων και παράνομων δολοφονιών. Οι αντάρτες πυρπόλησαν σχεδόν ολόκληρη την πόλη Tawergha, κοντά στην περιοχή Misrata, και σκότωσαν πολλούς από τους Αφρικανούς κατοίκους της πόλης με το επιχείρημα ότι είχαν υποστηρίξει τον Gaddafi κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Περίπου 53 υποστηρικτές του Gaddafi εκτελέστηκαν συνοπτικά στην πόλη Sirte. Ούτε το Συμβούλιο Ασφαλείας ούτε το NATO ξεκίνησαν έρευνα για να διερευνήσουν τα εγκλήματα των ανταρτών και να οδηγήσουν το εν λόγω θέμα στη δικαιοσύνη. Η κατάχρηση του ψηφίσματος 1973 από δυτικούς παρεμβαίνοντες στη Λιβύη έχει προκαλέσει δύο σημαντικές επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις: 1) την κατάρρευση της μεγάλης συναίνεσης γύρω από το δόγμα R2P και 2) την ενίσχυση των αμφιβολιών για τη νομιμότητα και τη χρηστή αξιοποίηση του δόγματος από την πλειοψηφία των κρατών της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής – κρατών που υποστηρίζουν ότι η R2P είναι ένας μανδύας για μία νέα δυτική αυτοκρατορική κυριαρχία και επιβολή του ακραίου πολιτικού φιλελευθερισμού.

⁵³Jansen, 2017, σελ. 62.

Η γρήγορη προσφυγή στη στρατιωτική δύναμη αναφέρεται και από τον Haslett⁵⁴. Ο συγγραφέας αυτός αναφέρει ότι η στρατιωτική επέμβαση υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών ξεκίνησε μόλις δύο ημέρες αφότου ο ΟΗΕ εξουσιοδότησε τη διεθνή κοινότητα να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των πολιτών της Λιβύης. Επιπρόσθετα, παρά την αντιληπτή επιτυχία στη Λιβύη, οι προθέσεις της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών μπορεί να μην ήταν απολύτως υπό το πνεύμα της ανθρωπιστικής παρέμβασης και άρα εντός των ορίων της Ευθύνης για Προστασία. Παρά το γεγονός ότι η παρέμβαση στοχεύει στην προστασία των αμάχων, η προστασία δόθηκε σε πολιτική βάση: προστατεύονταν μόνο εκείνοι οι πολίτες που υποστήριζαν την αντιπολίτευση. Αυτό αποτελεί παραβίαση της Ευθύνης για Προστασία⁵⁵. Ένα τρίτο σημείο που παρατηρεί ο Haslett⁵⁶ είναι πως η επιχείρηση θα έπρεπε να τερματιστεί έπειτα από την πρόταση για συνταγματική δημοκρατία για τη Λιβύη. Η ελλιπής και πολιτικά καθοδηγούμενη προστασία του NATO για τους πολίτες στη Λιβύη όχι μόνο αντιφάσκει με τους ρητούς στόχους ευθύνης για την προστασία, αλλά δεν ήταν και σύμφωνη με τον τρίτο πυλώνα του δόγματος, την ευθύνη για ανοικοδόμηση.

Ωστόσο, ο Haslett αναγνωρίζει και ορισμένα θετικά σημεία της εφαρμογής του δόγματος στην περίπτωση της Λιβύης. Η γρήγορη ανταπόκριση του NATO αποτελεί έναν παράγοντα ο οποίος συχνά θεωρείται ως προσδιοριστικός της επιτυχούς επέμβασης στη Λιβύη. Ο δεύτερος παράγοντας είναι ο συντονισμός της επιχείρησης, τόσο με τα κράτη μέλη του NATO όσο και με τα τοπικά κράτη. Η παρέμβαση υποστηρίχθηκε από δεκαοκτώ κράτη, το Μεταβατικό Εθνικό Συμβούλιο και τον Αραβικό Σύνδεσμο. Επομένως, η παρέμβαση αυτή θέτει ένα θετικό προηγούμενο στη συλλογική προσπάθεια, κάτι που είναι σύμφωνο με τα όσα αναφέρονται στο δόγμα για πολυμερή επέμβαση και όχι για επέμβαση από ένα μεμονωμένο κράτος⁵⁷.

2.1.3 Σουδάν

Ενώ η Κίνα χρησιμοποίησε το δικαίωμα του βέτο στην περίπτωση της Συρίας εξαιτίας φιλικών σχέσεων με τον Assad, δεν έγινε το ίδιο και στο Σουδάν. Η Κίνα έχει σημαντική επιρροή τόσο στο Σουδάν, όσο και στο Νότιο Σουδάν, αλλά δεν

⁵⁴ 2014, σελ. 195.

⁵⁵ Haslett, 2014, σελ. 196.

⁵⁶ 2014, σελ. 197.

⁵⁷ Haslett, 2014, σελ. 195.

χρησιμοποίησε αυτήν την επιρροή αρκετά για να ενεργήσει ως βασικός συνομιλητής μεταξύ του Συμβουλίου Ασφαλείας και των κρατών αυτών, βοηθώντας να διασφαλίσει ότι και οι δύο πλευρές εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους σε σχέση με η σύγκρουση στο Abyei και αλλού⁵⁸.

2.1.4 Ρωσία

Όταν η Ρωσία εισέβαλε στη Γεωργία το 2008, ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, Sergei Lavrov, δικαιολόγησε τη δράση αυτή επικαλούμενη την Ευθύνη για Προστασία, ανταποκρινόμενη σε αυτό που η Ρωσία θεωρούσε «γενοκτονία» στη δημοκρατία της Νότιας Οσσετίας. Τον Αύγουστο του 2008, η Γεωργία ξεκίνησε μια ξαφνική νυχτερινή επίθεση στη Νότια Οσσετία, με περίπου 11.000 γεωργιανούς στρατιώτες, χρησιμοποιώντας τεθωρακισμένα, εκρηκτικά και απαγορευμένα όπλα. Η Ρωσία αντέδρασε γρήγορα και ισχυρίστηκε ότι η εισβολή της στη Γεωργία είχε ως στόχο κυρίως την προστασία ατόμων ρωσικής καταγωγής. Αυτή η επίκληση της Ευθύνης Προστασίας από μέρους της Ρωσίας ώστε να δικαιολογήσει την εισβολή έχει αμφισβητηθεί για πολλούς λόγους. Πρώτον, οι επικριτές αμφιβάλλουν ότι η απειλή για τον λαό της Νότιας Οσσετίας ήταν αρκετά σοβαρή για να ανταποκριθεί στις ελάχιστες νόμιμες απαιτήσεις των αιτιών εκείνων που δικαιολογούν στρατιωτική επέμβαση, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Ακόμα κι αν η απειλή στη Νότια Οσσετία είχε φτάσει στο επίπεδο της μεγάλης κλίμακας απώλειας ζωής ή εθνοκάθαρσης που απαιτείται για να καλυφθεί το δίκαιο όριο της στρατιωτικής επέμβασης, ο στόχος της Ρωσίας να προστατεύσει τους πολίτες της που ζουν στην περιοχή δεν είναι αποδεκτό κίνητρο υπό την αρχή της Ευθύνης για Προστασία. Επιπλέον, αμφισβητείται εάν η προστασία των πολιτών της Ρωσίας ήταν το κύριο κίνητρο της Ρωσίας για την εισβολή, καθώς ενδεχομένως να υπήρχαν και κίνητρα όπως η πρόθεση της Ρωσίας να αναλάβει τον έλεγχο της Οσσετίας και της Αμπχαζίας, να υπονομεύσει τον στρατό της Γεωργίας και έμμεσα να πλήξει το ΝΑΤΟ. Η πιθανότητα ότι αυτά τα κίνητρα ήταν εκείνα που εν τέλει οδήγησαν στην εισβολή υποστηρίζεται από το γεγονός ότι η Ρωσία δεν εξάντλησε ειρηνικά μέσα προστασίας πριν από την εισβολή στη Γεωργία και αντέδρασε στην υποτιθέμενη γενοκτονία με τρόπο που έχει χαρακτηριστεί «υπερβολικός», τόσο στρατηγικά όσο και γεωγραφικά. Εκτός των παραπάνω, η Ρωσία ενήργησε χωρίς έγκριση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, οπότε δεν είχε καμία

⁵⁸ Königs et al., 2013, σελ. 111.

νομική εξουσία για τις ενέργειές της⁵⁹. Υπό πολλές απόψεις, επομένως, η περίπτωση της εισβολής της Ρωσίας στη Γεωργία αποτελεί παράδειγμα κατάχρησης της Ευθύνης Προστασίας.

2.1.5 Μιανμάρ

Η μετανάστευση των Ροχίνγκια από την πολιτεία Rakhine της Μιανμάρ υπήρξε μία από τις μεγαλύτερες ανθρωπιστικές κρίσεις της πρόσφατης ιστορίας. Η έξαρση της βίας εναντίον των μειονοτήτων των Ροχίνγκια στο ομόσπονδο κράτος Ραχίν ανάγκασε σχεδόν ένα εκατομμύριο Ροχίνγκια να καταφύγουν στο Μπαγκλαντές από τα τέλη Αυγούστου του 2017. Τον Φεβρουάριο του 2017, το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ) εξέφρασε την ανησυχία του για το ότι οι επιχειρήσεις εκκαθάρισης είναι μια συστηματική και διαδεδομένη κυβερνητική πολιτική εθνοκάθαρσης. Τα αναφερόμενα εγκλήματα που διαπράχθηκαν από κυβερνητικές δυνάμεις εναντίον των μουσουλμάνων Ροχίνγκια περιλαμβάνουν εξωδικαστικές εκτελέσεις ή άλλες δολοφονίες, συμπεριλαμβανομένων τυχαίων πυροβολισμών, αναγκαστικής εξαφάνισης και αυθαίρετης κράτησης, βιασμού, λεηλασίας και κατοχής περιουσιακών στοιχείων. Το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν επικαλέστηκε το δόγμα R2P σχετικά με την κρίση στη Μιανμάρ. Δεν έγινε επίκληση του δόγματος από το Συμβούλιο Ασφαλείας λόγω της συνεχούς επιμονής της Ρωσίας και της Κίνας ότι η εσωτερική σύγκρουση της Μιανμάρ δεν απειλεί τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Το 2018, τα Ηνωμένα Έθνη προετοίμασαν ένα σχέδιο ψηφίσματος για το Συμβούλιο Ασφαλείας για να διευκολύνει τον επαναπατρισμό των Ροχίνγκια που κατέφυγαν στο Μπαγκλαντές μετά τις πρόσφατες φρικαλεότητες. Ωστόσο, τόσο η Κίνα όσο και η Ρωσία εμπόδισαν τις συνομιλίες σχετικά με το ψήφισμα⁶⁰.

2.1.6 Γάζα

Τον Φεβρουάριο του 2009, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (World Council of Churches) κάλεσε τη διεθνή κοινότητα να επικαλεστεί το δόγμα R2P για να

⁵⁹ Haslett, 2014, σελ. 213-214.

⁶⁰ Rahman & Akon, 2020, σελ. 198.

σταματήσει τα εγκλήματα πολέμου των αρχών του Ισραήλ εναντίον Παλαιστινίων στη Γάζα, αλλά η έκκληση αγνοήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας⁶¹.

2.2 Παραδείγματα προσεγγίσεων κρατών σε σχέση με την Ευθύνη για Προστασία

2.2.1 Βραζιλία

Η Βραζιλία έχει συμμετάσχει ενεργά στη συζήτηση σχετικά με το δόγμα R2P. Η Βραζιλία έχει υποστηρίξει ότι πρέπει να τηρείται υπαγωγή και χρονολογική ακολουθία μεταξύ των τριών πυλώνων της R2P, τονίζοντας ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του σεβασμού του κράτους δικαίου εξαρτώνται από τη θέσπιση προληπτικών μέτρων, τα οποία πρέπει να ληφθούν ταυτόχρονα με πολιτικές που ενθαρρύνουν την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη προκειμένου να επιτευχθεί πολιτική σταθερότητα και ειρήνη. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές λύσεις, όπως η διαμεσολάβηση και η διπλωματία, είναι τα καταλληλότερα μέσα για την αντιμετώπιση των πολιτικών και κοινωνικών κρίσεων που οδήγησαν σε σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, η Βραζιλία επεσήμανε ότι η χρήση βίας, ο τρίτος πυλώνας της έννοιας R2P, πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνο όταν αποδειχθεί ότι έχουν εξαντληθεί τα μη καταναγκαστικά μέτρα και ότι δεν υπάρχουν βιώσιμοι ειρηνικοί τρόποι επίλυσης μιας διαμάχης. Ομοίως, έχει προειδοποιήσει για τις επικίνδυνες συνέπειες των καταναγκαστικών μέτρων, καθώς η παρέμβαση μπορεί να αντιμετωπίσει μόνο τις συνέπειες των προβλημάτων και όχι τις βασικές αιτίες των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπρόσθετα, αναφέρει ότι η ανθρωπιστική παρέμβαση θα πρέπει κατά προτίμηση να συνοδεύεται από εξουσιοδότηση που δίδεται από το πληγέν κράτος. Επιπλέον, η Βραζιλία έχει επισημάνει το γεγονός ότι ενέργειες που βασίζονται στην ευθύνη για την προστασία ενδέχεται να μην αναλαμβάνονται σε μονομερείς εκτιμήσεις της κατάστασης, καθώς ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών επιτρέπει μόνο τη μονομερή χρήση βίας σε περιπτώσεις αυτοάμυνας, οι οποίες είναι, από τη φύση τους, προσωρινές - στο μέτρο που αυτές οι ενέργειες μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο έως ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση του ζητήματος. Ως εκ τούτου, η Βραζιλία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι εάν υποστήριζε μια μονομερή χρήση βίας που δεν χρησιμοποιείται για αυτοάμυνα, θα νομιμοποιούσε

⁶¹ Nuruzzaman, 2013, σελ. 61.

τον «νόμο του ισχυρότερου». Τέλος, η Βραζιλία ενίσχυσε την ιδέα ότι οι δράσεις που βασίζονται στην Ευθύνη για Προστασία πρέπει να προηγούνται μίας πολυμερούς απόφασης⁶².

Κατά συνέπεια, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η Βραζιλία ενίσχυσε τον ρόλο του Συμβουλίου Ασφαλείας, κάτι το οποίο είχε διπλό στόχο. Πρώτον, η Βραζιλία σκόπευε να περιορίσει τη χρήση βίας διαμέσου της άσκησης της Ευθύνης για Προστασία, καθώς η ανάληψη σχετικών δράσεων θα εξαρτάται από μια πολυμερή εκτίμηση της κατάστασης. Αυτή είναι μια προϋπόθεση που θα μπορούσε να μειώσει σημαντικά την αυθαιρεσία στη λήψη αποφάσεων με σεβασμό στη χρήση βίας. Δεύτερον, η Βραζιλία είχε ως στόχο να τονίσει την αναγκαιότητα μεταρρύθμισης στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, ούτως ώστε οι αποφάσεις αυτού του οργάνου να είναι αντιπροσωπευτικές προκειμένου να εκπληρώσουν τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί⁶³.

2.2.2 Δανία

Η Δανία δεσμεύεται για την προώθηση και τη λειτουργία της R2P. Αποτελεί ένα από τα κράτη που προωθούν τη R2P, αλλά υπάρχει η δυνατότητα να λάβει περαιτέρω μέτρα και να εδραιώσει τη θέση της ως κύριου υποστηρικτή της R2P, μέσω των εξής προτάσεων⁶⁴:

- Διατηρώντας παράλληλα την ανάγκη για λειτουργική ευελιξία που μπορεί να απαιτούν στρατιωτικά τέτοιες εντολές, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο να μην ερμηνεύονται οι εντολές ευρέως, ή να επιδιώκουν άλλους σκοπούς κάνοντας κατάχρηση του δόγματος. Αυτό απαιτεί συντονισμό και συζήτηση, τόσο εσωτερικά όσο και με συμμάχους, σχετικά με τέτοιες επιχειρήσεις, αλλά και για το πώς συγκεκριμένες δράσεις επιβολής επηρεάζουν τον γενικό στόχο πολιτικής της ενίσχυσης της R2P ως συνεκτικού και αξιόπιστου εννοιολογικού πλαισίου για την αντιμετώπιση μαζικών φρικαλεοτήτων.

⁶² Saliba et al., 2015, σελ. 41-43.

⁶³ Ο.π., σελ. 44.

⁶⁴ Kendal, 2013, σελ. 33-34.

- Ο νέος Ειδικός Σύμβουλος για το δόγμα R2P θα πρέπει να εμπλέκεται όλο και περισσότερο με τα επιχειρησιακά όργανα (ανάπτυξη, διατήρηση της ειρήνης, πρόληψη συγκρούσεων) των Ηνωμένων Εθνών.
- Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να υπάρξει στη σύνδεση των συζητήσεων και του έργου του Ειδικού Συμβούλου του ΟΗΕ για τη R2P με το σύνολο των δράσεων του ΟΗΕ.
- Αντί να επιδιώκει έναν συντονιστικό ή πολιτικό καθορισμό ρόλου σε σχέση με συγκεκριμένες συγκρούσεις ή καταστάσεις κινδύνου, το Focal Point Network θα πρέπει σε διεθνές επίπεδο να συνεχίσει να επικεντρώνεται στην επέκταση της συμμετοχής του σε περιφερειακά ισορροπημένο τρόπο εστιάζοντας στην πρόληψη και την ανοικοδόμηση. Οι συναντήσεις του Δικτύου θα μπορούσαν να επιδιώξουν συνεργασία με μια ευρύτερη ομάδα επαγγελματιών και υπεύθυνων χάραξης πολιτικής προκειμένου να διευκολύνουν την ανάπτυξη συγκεκριμένων εργαλείων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μεταρρύθμιση του τομέα της ασφάλειας, εκπαίδευση στρατιωτικών δυνάμεων, κράτος δικαίου, διαμεσολάβηση ή μεταβατική δικαιοσύνη.
- Επιπλέον, θα μπορούσε να αναπτυχθεί μια μεθοδολογία για την προώθηση στοιχείων R2P γενικά στην εξωτερική πολιτική των κρατών και την αναπτυξιακή βοήθεια. Σε αυτό το πλαίσιο, το Focal Point Network μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για διάχυση και ανταλλαγή καλών πρακτικών και εμπειριών.
- Οι πολιτικές και τα προγράμματα αναπτυξιακής βοήθειας παρουσιάζουν σημαντικές ευκαιρίες για την ενίσχυση των επιτόπιων εργασιών πρόληψης της βίας και για αυτό θα πρέπει να ενισχυθούν. Ένα σημείο εκκίνησης θα μπορούσε να είναι η αναθεώρηση προγραμμάτων στους τομείς της μεταρρύθμισης και του κράτους δικαίου στον τομέα της ασφάλειας, και η ανάλυση των επιλογών που υπάρχουν για την ενίσχυση της πρόληψης. Αυτό συνεπάγεται τον προσδιορισμό της επίδρασης τέτοιων προγραμμάτων ανά χώρα / υπόθεση στις ομάδες που είναι πιο ευάλωτες σε συγκεκριμένους παράγοντες κινδύνου, διασφαλίζοντας ότι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή

αυτών των προγραμμάτων αντιμετωπίζει αυτούς τους κινδύνους στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΩΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΟΥΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

3.1 Πηγές εξουσίας, έννοια της κυριαρχίας και νομιμότητα παρεμβάσεων

Τα αμφισβητούμενα ζητήματα του δόγματος της Ευθύνης για Προστασία, που είναι οι πηγές εξουσίας, η έννοια της κυριαρχίας και η νομιμότητα των παρεμβάσεων, προκύπτουν από τις τρεις οπτικές υπό τις οποίες μπορεί να ιδωθεί αυτό το δόγμα. Ο Haslett⁶⁵ αναφέρει πως οι οπτικές αυτές εμπίπτουν σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη σχετίζεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Υπό αυτό το πρίσμα, η παρέμβαση θεωρείται ως «διεθνοποίηση της ανθρώπινης συνείδησης». Στην περίπτωση αυτή, τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται πιο σημαντικά από την αρχή της κυριαρχίας και ως εκ τούτου υποστηρίζεται από τους υπέρμαχους αυτής της άποψης ότι η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να επεμβαίνει συχνότερα. Η δεύτερη οπτική είναι της κατάχρησης εξουσίας, σύμφωνα με την οποία η παρέμβαση εκλαμβάνεται ως μια ανησυχητική παραβίαση της κρατικής τάξης και ως χειραγώγηση των αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η τελευταία προσέγγιση είναι η επιχειρησιακή και, με βάση αυτή, τα ζητήματα της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας τίθενται στο επίκεντρο, εις βάρος της έμφασης στα ανθρώπινα δικαιώματα και την κρατική κυριαρχία.

3.1.1 Πηγές εξουσίας

Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών συζήτησε το δόγμα της R2P στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής του 2005. Ορισμένα κράτη το θεώρησαν ως ένα εξελιγμένο πολιτικό και διπλωματικό εργαλείο της Δύσης για τη νομιμοποίηση της στρατιωτικής επέμβασης σε μη δυτικά κράτη. Ο τότε πρέσβης της Ινδίας στον ΟΗΕ, Nirupam Sen, το χαρακτήρισε ως ιδεολογία του «στρατιωτικού ανθρωπισμού». Ο John Bolton, πρεσβευτής των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, απέρριψε την ιδέα οποιασδήποτε νομικής υποχρέωσης να ανταποκριθεί στις μαζικές θηριωδίες και επέμεινε να διατηρήσει την ελευθερία των ΗΠΑ να αποφασίσουν πότε και πού θα λάβουν μέτρα για ανθρωπιστικές κρίσεις. Ωστόσο, τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης ενέκριναν ομόφωνα το δόγμα R2P στο World Summit Outcome Document. Η υποχρέωση παρέμβασης, που προωθήθηκε από την έκθεση ICISS, ερμηνεύθηκε εκ νέου ως ηθική

⁶⁵ 2014, σελ. 180.

ευθύνη παρέμβασης. Τα άρθρα 138 και 139 στο World Summit Outcome Document δηλώνουν τη συλλογική ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να προστατεύει τους λαούς από τα τέσσερα εγκλήματα γενοκτονίας, εγκλημάτων πολέμου, εθνοκάθαρσης και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας μέσω διπλωματικών, ανθρωπιστικών και άλλων ειρηνικών μέσων σύμφωνα με τα κεφάλαια VI και VIII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Το άρθρο 139 αναφέρεται σε συλλογική δράση μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII, σε περίπτωση που τα ειρηνικά μέσα αποτύχουν και η εν λόγω κυβέρνηση δεν είναι σε θέση ή δεν θέλει να σταματήσει τα προαναφερθέντα τέσσερα εγκλήματα. Δεν κάνει ρητή αναφορά στη χρήση βίας ως το πρώτο βήμα για την αλλαγή ενός καθεστώτος ή την κατάργηση μιας κυβέρνησης που παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα ή διαπράττει μαζικές θηριωδίες⁶⁶.

Ωστόσο, δεν υπήρχε μια σαφής στρατηγική που να περιγράφει τα βήματα για την παύση των εγκλημάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων πολέμου, εθνοκάθαρσης και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Η έκθεση του Γενικού Γραμματέα για το 2009, «Εφαρμογή της Ευθύνης για Προστασία» πρότεινε τρεις συγκεκριμένους πυλώνες, που αντλήθηκαν από το World Summit Outcome Document για να καθοδηγήσουν τα μέτρα εφαρμογής της R2P. Ο πρώτος πυλώνας είναι η ευθύνη των μεμονωμένων κρατών να προστατεύουν τους λαούς τους από κάθε είδους φρικιαστικά εγκλήματα. Κάθε φορά που ένα κράτος δεν εκπληρώνει τις ευθύνες προστασίας του, η διεθνής κοινότητα εισάγεται ως ο δεύτερος πυλώνας. Η ευθύνη της διεθνούς κοινότητας είναι μόνο να ενθαρρύνει και να βοηθήσει το αποτυχημένο κράτος να εκπληρώσει καλύτερα τις ευθύνες προστασίας του. Ο τρίτος πυλώνας αφορά συλλογικές απαντήσεις βάσει του Χάρτη του ΟΗΕ για τη διάσωση των αποτυχημένων κρατών με «έγκαιρο και αποφασιστικό τρόπο»⁶⁷.

Τα κράτη μέλη του ΟΗΕ συζήτησαν την έκθεση του Γενικού Γραμματέα τον Ιούλιο του 2009. Αποδέχτηκαν την ιδέα της εφαρμογής της R2P, αλλά δεν υπήρξε συμφωνία σχετικά με τη νομική φύση της ιδέας σε διεθνές επίπεδο. Το συμπέρασμα από τις συζητήσεις ήταν ότι κάθε κράτος είχε νομική ευθύνη για την προστασία των πολιτών του, αλλά ότι δεν υπήρχαν νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις για την προστασία των πολιτών άλλων κρατών πέρα από τα σύνορά του. Η αρχική εκδοχή της ηθικής

⁶⁶ Nuruzzaman, 2013, σελ. 60.

⁶⁷ Ο.π., σελ. 61.

Ευθύνης για Προστασία, όπως διατυπώθηκε στο World Summit Outcome Document του 2005, διατηρήθηκε⁶⁸.

Επιπρόσθετα, ο Kolb αναφέρεται στις πηγές εξουσίας υπό το πρίσμα της ευθύνης της πρόληψης και πιο συγκεκριμένα αναφέρει διαφορετικές οπτικές σχετικά με αυτό το ζήτημα. Ορισμένοι μελετητές διαφωνούν σχετικά με το πεδίο εφαρμογής των ουσιαστικών καθηκόντων όσον αφορά το Συμβούλιο Ασφαλείας. Υπό αυτό το πρίσμα, απορρίπτεται το καθήκον κάθε μέλους της διεθνούς κοινότητας να προστατεύει τους πολίτες ενός κράτους, σε αντίθεση με την ευθύνη κρατών που έχουν συγκεκριμένους δεσμούς με το ενδιαφερόμενο κράτος. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, τα γειτονικά κράτη πρέπει να λάβουν πιθανά και εύλογα μέτρα για την πρόληψη των εγκλημάτων, η οποία περιλαμβάνει ιδίως τη συνεργασία με το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ορισμένοι μελετητές, επίσης, τονίζουν ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι ένα πολιτικό όργανο, του οποίου οι αποφάσεις βάσει του Κεφαλαίου VII δεν μπορούν να έχουν σταθερό νομικό πρότυπο. Σύμφωνα με αντίθετη θέση, το Συμβούλιο Ασφαλείας καθοδηγείται απλώς από τα συμφέροντα των κρατών μελών του⁶⁹.

Εκτός των παραπάνω, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη της Orford⁷⁰, η οποία υποστηρίζει πως η Ευθύνη για Προστασία δίνει μια νέα έμφαση στη de facto και όχι de jure εξουσία. Με αυτόν τον τρόπο, εισάγει μια σημαντική απόκλιση από τη νόμιμη εξουσία που έχει αποτελεί την κανονιστική βάση του σύγχρονου διεθνούς νομικού συστήματος από το 1945. Το διεθνές δίκαιο αντιμετωπίζει τον αποτελεσματικό έλεγχο της κρατικής επικράτειας ως ένα σημαντικό κριτήριο για τη διεθνή σταθερότητα. Υπό αυτήν την έννοια, η έννοια του κράτους εν μέρει βασίζεται στην de facto εξουσία. Ωστόσο, η δημιουργία του ΟΗΕ το 1945 είδε την εμφάνιση ενός διεθνούς καθεστώτος στο οποίο οι αρχές της αυτοδιάθεσης, της κυριαρχικής ισότητας και της απαγόρευσης κατά της κτήσης εδάφους μέσω της χρήσης βίας αντιμετωπίστηκαν επίσης ως κεντρικές για τον καθορισμό της νομιμότητας. Αυτές οι αρχές διαμόρφωσαν τη διαδικασία της επίσημης αποαποικιοποίησης. Όπου επετράπη η κατοχή ξένων εδαφών, για παράδειγμα, υπό τον έλεγχο διεθνών οργανισμών, θεωρήθηκε προσωρινή, εξουσιοδοτημένη για περιορισμένες περιόδους και για

⁶⁸ Nuruzzaman, 2013, σελ. 61.

⁶⁹ Kolb, 2018, σελ. 44.

⁷⁰ 2017, σελ. 17.

περιορισμένους σκοπούς. Η ανθρωπιστική παρέμβαση με τη σειρά της θεωρήθηκε ως ένα θετικό μέτρο που δεν θα απειλούσε τα παραδοσιακά δικαιώματα των κρατών. Η Ευθύνη για Προστασία αποτελεί σημαντική απόκλιση από τις παραπάνω αρχές. Θεωρείται ότι για να είναι νόμιμη, θα πρέπει να είναι αποτελεσματική και ότι η αποτυχία προστασίας ενός πληθυσμού είναι ένα πραγματικό ζήτημα που μπορεί να καθοριστεί από τη διεθνή κοινότητα. Στο πλαίσιο της Ευθύνης Προστασίας, επομένως, η εξουσία – τόσο των κρατών όσο και της διεθνούς κοινότητας – γίνεται αντιληπτή με κριτήριο την παροχή αποτελεσματικής προστασίας σε πληθυσμούς που κινδυνεύουν. Αυτή η νοηματοδότηση της εξουσίας, ωστόσο, δεν αφήνει περιθώριο για να γίνει κατανοητή η Ευθύνη Προστασίας ως δικαίωμα⁷¹.

Εκτός των παραπάνω, όσον αφορά την εφαρμογή του δόγματος R2P, η Έκθεση κάνει διάκριση μεταξύ πλούσιων και φτωχών, αδύναμων και ισχυρών κρατών. Το άρθρο 4.42 της έκθεσης αποκλείει τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας και άλλες μεγάλες δυνάμεις όπου η υποχρέωση παρέμβασης δεν θα ισχύει, ακόμη κι αν πληρούνται όλοι οι όροι παρέμβασης. Οι μεγάλες δυνάμεις είναι ελεύθερες να αντιμετωπίζουν τους πολίτες τους με όποιον τρόπο θέλουν, αλλά δεν ισχύει το ίδιο και για τις πιο αδύναμες δυνάμεις που πρέπει να συμμορφώνονται με τη R2P. Η Έκθεση επισημαίνει επίσης ότι οι κυβερνήσεις ενδέχεται να είναι πιθανοί δράστες μαζικών θηριωδιών και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όμως, υπάρχουν και άλλοι δρώντες, εκτός από τα κράτη, που διαπράττουν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Ένοπλες ομάδες ανταρτών στο Κονγκό και τη Σιέρρα Λεόνε είναι ευρέως γνωστές για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, συμπεριλαμβανομένων δολοφονιών, βασανιστηρίων και βιασμών. Επιπλέον, ένοπλες ομάδες μπορούν να εφελκύσουν την κυβέρνηση σε στρατιωτική καταστολή προκειμένου να προκαλέσουν εξωτερική ανθρωπιστική παρέμβαση. Αυτό ακριβώς συνέβη στο Κοσσυφοπέδιο το 1998, όταν ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσσυφοπεδίου χρησιμοποίησε βία για να προκαλέσει εσκεμμένα αντίποινα από τη σερβική κυβέρνηση που τελικά επέσυρε τις δυνάμεις παρέμβασης του NATO προς υποστήριξη της αιτίας της ανεξαρτησίας τους⁷².

Τέλος, ένα σημαντικό ζήτημα που θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο της πηγής της εξουσίας και συνδέεται με το ζήτημα της νομιμότητας των παρεμβάσεων που

⁷¹ Orford, 2011, σελ. 17.

⁷² Nuruzzaman, 2013, σελ. 59.

εξετάζεται στην επόμενη ενότητα, σχετίζεται με τη δομή και τον τρόπο λήψης αποφάσεων από μέρους του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ο Hehir⁷³ συμπεραίνει ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι ένα «πολυετές πρόβλημα» που επηρεάζει την πρόοδο που σημειώνεται προς μια συνεκτική στρατηγική εφαρμογής της R2P. Ο Keating⁷⁴ υποστηρίζει ότι το κανονιστικό πλαίσιο της R2P έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας λαμβάνουν αποφάσεις. Με παραπομπή στην περίπτωση της Λιβύης, ο συγγραφέας αναφέρεται στη λήψη αποφάσεων για την επίτευξη πολιτικών στόχων, κάτι το οποίο κάθε άλλο παρά προωθεί τη νομιμότητα των παρεμβάσεων και κατ' επέκταση τη νομιμότητα του ίδιου του δόγματος.

3.1.2 Νομιμότητα παρεμβάσεων

Μια σοβαρή ανησυχία σχετικά με τη στρατιωτική επέμβαση υπό το δόγμα της Ευθύνης Προστασίας είναι η ασυνέπεια της εφαρμογής αυτού του δόγματος. Καταρχήν, ορίζεται ότι η παρέμβαση διεξάγεται μόνο όταν διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Η έννοια των «ζωτικών εθνικών συμφερόντων», όμως, είναι πολύ δύσκολο να οριστεί, με αποτέλεσμα να επιδέχεται αρκετών ερμηνειών⁷⁵. Δεύτερον, έχει παρατηρηθεί μία σημαντική σχέση μεταξύ της παρέμβασης υπό το δόγμα Ευθύνη Προστασίας και της επίτευξης οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων στο πλαίσιο της πρακτικής εφαρμογής του δόγματος. Όμως, τα οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνο όταν τα ανθρωπιστικά συμφέροντα έχουν προκαλέσει στρατιωτική αντίδραση. Επιπλέον, η εξέταση των οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων θα πρέπει να σχετίζεται με τη σκοπιμότητα της παρέμβασης και όχι εάν το παρεμβαίνον κράτος ή κράτη θα ωφεληθούν από μια πολιτική αλλαγή ή απόκτηση πόρων στο κράτος-στόχο (Haslett, 2014, σελ. 190).

Ως φιλελεύθερο ανθρωπιστικό δόγμα, η R2P συνδυάζει τις ανθρωπιστικές αιτίες με τη *Realpolitik* στην παγκόσμια σκηνή, προωθεί τη «δυτική υπερηφάνεια» υπό το πρίσμα μίας «ανθρωπιστικής ομπρέλας» και καταλήγει εν τέλει στα ίδια εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, κατά των οποίων υποτίθεται ότι αντιτίθεται⁷⁶. Ένα

⁷³ 2013, σελ. 50.

⁷⁴ 2013, σελ. 163.

⁷⁵ Haslett, 2014, σελ. 190.

⁷⁶ Nuruzzaman, 2013, σελ. 57.

αμφιλεγόμενο μέρος της έκθεσης ICISS αφορά το πού και πώς μπορούν να δικαιολογηθούν και να εκτελεστούν στρατιωτικές επεμβάσεις για την προστασία των ανθρώπων. Η ICISS θεωρεί τη στρατιωτική επέμβαση ως έσχατη λύση σε περιπτώσεις όπου απειλούνται ή συμβαίνουν πράγματι μεγάλες απώλειες ζωών και «εθνοκάθαρση»⁷⁷. Η εξωτερική παρέμβαση για την αποφυγή τέτοιων σοβαρών καταστάσεων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μετά την εξάντληση όλων των διπλωματικών και μη στρατιωτικών οδών για την ειρηνική επίλυση της ανθρωπιστικής κρίσης (άρθρο 4.37). Το άρθρο 6.14 αποδίδει το βάρος της ευθύνης για στρατιωτική επέμβαση στο πλαίσιο R2P στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα το δημοκρατικό έλλειμμα του Συμβουλίου και τα «θεσμικά διπλά πρότυπα». Η έκθεση ICISS δίνει περισσότερο βάρος εξ' άλλου σε ειρηνικές στρατηγικές για την επίλυση ανθρωπιστικών κρίσεων, παρά στη χρήση ενόπλων παρεμβάσεων. Κατά συνέπεια, η θεωρητική σημασία του δόγματος του R2P έγκειται στην έναρξη μιας αλλαγής υποδείγματος από το δικαίωμα παρέμβασης που προωθήθηκε τη δεκαετία του 1990 – δηλ. την επέμβαση σε μέρη, όπως το Κοσσυφοπέδιο το 1999 – σε υποχρέωση παρέμβασης. Το άρθρο 2.4 της έκθεσης ICISS αναφέρει πως είναι προτιμητέα η χρήση του όρου «Ευθύνη Προστασίας» έναντι του όρου «δικαίωμα παρέμβασης»⁷⁸.

Εκτός των παραπάνω, επισημαίνεται από τον Uusitalo⁷⁹, πως παρά τη σαφή καθιέρωση παρέμβασης, κανόνα που δικαιολογείται για ανθρωπιστικούς ή προστατευτικούς σκοπούς, το θεμελιώδες πρόβλημα του δόγματος R2P συνδέεται με την εξαιρετικά ευρεία και κάπως ασαφή έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας. Ενώ οι στρατιωτικές ενέργειες για την προστασία του πληθυσμού από διεθνή εγκλήματα αποτελούν τη βασική ουσία του δόγματος R2P και επομένως είναι σχετικά δικαιολογημένες, η ανθρώπινη ασφάλεια είναι ευρύτερη έννοια, ενώ παράλληλα εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την κοινωνία και τις συνθήκες διαβίωσης. Στην πραγματικότητα, εξ ορισμού, η ανθρώπινη ασφάλεια συμπεριλαμβάνει τη σωματική ασφάλεια, την οικονομική και κοινωνική ευημερία, τον σεβασμό της αξιοπρέπειας και της αξίας ως ανθρώπων και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Έτσι, ζητήματα όπως η υγεία και η κοινωνική ευημερία έχουν καταστεί ως αφορμή να αναγνωρίζονται κράτη de facto ως πιθανή πηγή

⁷⁷ Άρθρο 4.19 της έκθεσης ICISS.

⁷⁸ Nuruzzaman, 2013, σελ. 59.

⁷⁹ 2018, σελ. 95.

ανασφάλειας. Οι προληπτικές παρεμβάσεις μπορούν επομένως να επικαλεστούν, για παράδειγμα, την καταπολέμηση φτώχειας, λιμού και ασθενειών, οι οποίες αποτελούν εξαιρετικά σοβαρές απειλές για την ανθρώπινη ασφάλεια και τελικά για την ανθρώπινη ζωή⁸⁰. Έτσι, φαίνεται ότι εισάγοντας την έννοια της Ευθύνης Προστασίας και προσδίδοντας σε αυτή μεγάλο εύρος, η διεθνής κοινότητα έχει φτάσει σε σημείο όπου σχεδόν κάθε κυρίαρχο κράτος διαπράττει ακόμη και μικρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή θέτει σε κίνδυνο την ανθρώπινη ασφάλεια. Μια τέτοια απειλή μπορεί είτε να ενισχύσει είτε να αποδυναμώσει την κυριαρχία του κράτους ανάλογα με το πώς το κράτος αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο και αντιδρά σε αυτόν⁸¹.

Παράλληλα, τίθεται και το ζήτημα του πώς διαφοροποιούνται οι αντιλήψεις σχετικά με την ανθρώπινη ασφάλεια και τη νομιμότητα των παρεμβάσεων από τα ίδια τα κράτη-δρώντες. Ενώ ο αραβικός κόσμος, η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες θεώρησαν την εξέγερση της Λιβύης το 2011 ως ταραχώδη εκδοχή της δημοκρατικής εξέγερσης της Τυνησίας, οι Αφρικανοί ηγέτες της Σαχάρας είχαν μία μάλλον πιο ουδέτερη στάση στη σύγκρουση μεταξύ του Gaddafi και των δυτικών δυνάμεων, φοβούμενοι ότι αυτό που θα ακολουθούσε ήταν χειρότερο – δηλ. μία περιφερειακή αποσταθεροποίηση, παρ' ότι ο Gaddafi αξιολογήθηκε ως επιθετικός. Ως εκ τούτου, υποστήριζαν μία «χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση» στη δημοκρατία στη Λιβύη, δηλ. μια διαδικασία κατά την οποία ο Gaddafi θα παραμεριζόταν από την εξουσία ειρηνικά⁸².

Αναφορικά με τη νομιμότητα των παρεμβάσεων, θα πρέπει να αναφερθεί και το κενό που υπάρχει στο δόγμα R2P όσον αφορά στην επιλεκτική του εφαρμογή. Όπως επισημαίνει ο Thakur⁸³, παρ' ότι η R2P είναι μια σημαντική καινοτομία, πολλά κενά παραμένουν στην κανονιστική αρχιτεκτονική της ατζέντας προστασίας σε σχέση με τους πολίτες σε κατεχόμενα εδάφη (π.χ. Γάζα), τους εσωτερικά εκτοπισμένους, τους πρόσφυγες, τις φυσικές καταστροφές (Κυκλώνας Νάργκις στη Μιανμάρ), τις συγγενείς πολιτείες (υπερπόντια κινεζικά εδάφη, Ινδοί, Ρώσοι), τους ένοπλους εμφύλιους πολέμους και εξεγέρσεις (Σρι Λάνκα, Συρία), τα θύματα της αναρχικής βίας που εξαπολύθηκαν μετά τις παράνομες εισβολές και χαοτικές καταλήψεις από το Ιράκ το 2003.

⁸⁰ 2018, σελ. 93.

⁸¹ Uusitalo, 2018, σελ. 95.

⁸² De Waal, 2013, σελ. 58.

⁸³ 2016, σελ. 422.

Σε παρόμοιο πλαίσιο, ο Uusitalo⁸⁴ υποστηρίζει πως, ένα σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται με τη νομιμότητα των παρεμβάσεων είναι η φύση των δικαιωμάτων, στο όνομα των οποίων λαμβάνει χώρα μία παρέμβαση. Παρ' ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται καθολικά, αδιαίρετα, αλληλεξαρτώμενα και αλληλένδετα, έχουν ήδη τοποθετηθεί σε μια συγκεκριμένη ιεραρχία. Μια τέτοια ρύθμιση βασίζεται στην ιδέα ότι τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση των βασανιστηρίων και η ελευθερία της έκφρασης, έχουν παραδοσιακά κωδικοποιηθεί ξεχωριστά από τα κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην υγεία. Ενώ η εκπλήρωση της υποχρέωσης σεβασμού και προστασίας των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων επιτυγχάνεται απλώς με την αναγνώριση αυτών των δικαιωμάτων, η υλοποίηση των κοινωνικοοικονομικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτεί γενικά ορισμένα ενεργά μέτρα και εισροή πόρων από το κράτος (π.χ. ενώ τα βασανιστήρια είναι πάντα παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το ζήτημα αν οι ανεπαρκείς εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης και η έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένου ιατρικού προσωπικού ισοδυναμούν με παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξαρτάται πραγματικά από τους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους του κράτους). Από την προοπτική του δόγματος R2P, μια τέτοια διάκριση σημαίνει ουσιαστικά ότι οι παραβιάσεις εναντίον αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων είναι πιο εύκολο να αναγνωρισθούν. Από την άλλη πλευρά, ακόμη και τα δικαιώματα που ανήκουν στην κατηγορία των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων έχουν άνιση σημασία, καθώς ορισμένα από αυτά, όπως η ελευθερία της έκφρασης ή το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή μπορεί να υπόκεινται σε περιορισμούς που είναι απαραίτητοι για μία δημοκρατική κοινωνία, ενώ όσον αφορά ορισμένα δικαιώματα, όπως η απαγόρευση βασανιστηρίων, δεν επιτρέπεται παρέκκλιση σε καμία περίπτωση. Μια τέτοια ιεραρχία αντικατοπτρίζει πραγματικά ότι η R2P θα πρέπει να αποφασίζεται στις πιο σοβαρές απειλές εναντίον ανθρώπων – αν και ακόμη και τότε, η εφαρμογή της παραμένει ασαφής. Στην πραγματικότητα, ακόμη και στις πιο σοβαρές επιθέσεις ενός κράτους εναντίον του πολίτη του, η διεθνής κοινότητα δεν μπόρεσε να διαμορφώσει μια συνεκτική κατανόηση σχετικά με το εάν θα επικαλεστεί ή όχι την ανθρωπιστική παρέμβαση. Επιπλέον, παρ' ότι η R2P θα πρέπει να εφαρμόζεται στις πιο σοβαρές παραβιάσεις εναντίον των ανθρώπων,

⁸⁴ 2018, σελ. 96.

προβληματισμός προκύπτει από το ερώτημα εάν πρέπει να συμβεί πραγματικά η παραβίαση ή εάν αρκεί μια απλή απειλή⁸⁵.

3.1.3 Η έννοια της κυριαρχίας

Η έννοια της κυριαρχίας ανάγεται στη Συνθήκη Ειρήνης της Βεσφαλίας του 1648 που έληξε τον Τριακονταετή Πόλεμο. Η Συνθήκη Ειρήνης της Βεσφαλίας θεωρήθηκε ότι προαναγγέλλει την έναρξη μιας νέας εποχής, όπου το παγκόσμιο σύστημα χαρακτηρίζεται από κυρίαρχα, ισότιμα κράτη των οποίων οι σχέσεις διέπονται από τον κανόνα της μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών. Παράλληλα, η Συνθήκη αυτή υπονόμεισε τη δύναμη της εκκλησίας υπέρ των κοσμικών δυνάμεων, με μια αντίστοιχη αρχή: πλέον ο βασιλιάς θα έχει την απόλυτη εξουσία στην επικράτειά του. Επίσης, υποστηρίζεται πως η εν λόγω Συνθήκη Ειρήνης καθιέρωσε τους βασικούς κανόνες για την αλληλεπίδραση μεταξύ κρατών, πιο ουσιαστικά ίσως μέσω της αναγνώρισης της ακεραιότητας και του απαραβίαστου. Το κυρίαρχο κράτος είναι νομικά ίσο με όλα τα άλλα κράτη, με ίση συμμετοχή στη διεθνή κοινωνία των κρατών, με παρόμοια δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από οποιεσδήποτε άλλες διαφορές στην έκταση της πολιτικής ή οικονομικής τους δύναμης. Υπό αυτήν την έννοια, αποτελεί ένα ορόσημο στη μετάβαση από τη φεουδαρχία στη σύγχρονη εξουσία. Ωστόσο, η έννοια της κυριαρχίας θεωρείται ότι έχει πια αλλάξει – η Συνθήκη προσδιόριζε αυτήν την έννοια σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο της ιστορίας. Ως εκ τούτου, έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση αν η κυριαρχία, όπως αναπτύχθηκε μετά τη Συνθήκη Ειρήνης της Βεσφαλίας, περιλάμβανε πραγματικά τον κανόνα της μη επέμβασης και αν η σύγχρονη σύλληψη της κυριαρχίας ως ευθύνης αποκλίνει από τον κανόνα αυτό⁸⁶. Η απάντηση είναι μάλλον πως η διαφορά στην έννοια της κυριαρχίας απορρέει από το πώς έγινε αντιληπτή τον 20 αιώνα, αλλά και πώς κωδικοποιήθηκε στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών⁸⁷.

Αυτή η «νέα» αντίληψη περί κυριαρχίας αντιλαμβάνεται πλέον την κυριαρχία ως ευθύνη⁸⁸ με μία τριπλή διάσταση: α) το κράτος φέρει την ευθύνη να προστατεύει τους πολίτες του, β) το κράτος είναι υπόλογο τόσο έναντι των πολιτών (εσωτερικά), όσο

⁸⁵ Uusitalo, 2018, σελ. 97.

⁸⁶ Weerdesteijn, 2017, σελ. 77.

⁸⁷ Weerdesteijn, 2017, σελ. 78.

⁸⁸ ICISS, 2001, σελ. 13.

και έναντι των Ηνωμένων Εθνών (διεθνώς) και γ) οι παράγοντες του κράτους ευθύνονται για τις πράξεις και τις παραλείψεις τους. Ο νέος χαρακτηρισμός της κυριαρχίας έχει ως αποτέλεσμα ότι αφηρημένη οντότητα, η «διεθνής κοινότητα», θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους κυβερνώντες. Με αφετηρία ότι τα κράτη είναι υπεύθυνα για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους, αναμένεται να είναι και μέλη μιας κοινότητας, στο πλαίσιο της οποίας θα ευθύνονται για τις πράξεις τους. Εάν δεν ανταποκριθούν στις ευθύνες τους, τα άλλα μέλη της κοινότητας μπορεί να αναλάβουν την ευθύνη.

Η έκθεση ICISS επαναπροσδιορίζει την έννοια της κρατικής κυριαρχίας αναδιαμορφώνοντάς την. Επομένως, κάθε κράτος δεν θεωρείται τίποτα άλλο παρά μια συλλογική πολιτική ενότητα που δημιουργήθηκε και ανήκει στους πολίτες του. Στη συνέχεια, η συζήτηση μετατοπίζεται από την κρατική κυριαρχία, όπως κατοχυρώνεται από την αρχή του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών για μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών μελών (άρθρο 2.7), στον τρόπο προστασίας των ατόμων στα κράτη από μαζικά εγκλήματα και θηριωδίες. Εάν η κρατική κυριαρχία χρησιμοποιείται καταχρηστικά για να δικαιολογήσει τις φρικαλεότητες εναντίον πολιτών, τότε η διεθνής κοινότητα επιτρέπεται να επικαλεστεί την ίδια κυριαρχία για να προστατεύσει τους πολίτες από δολοφονίες, βασανιστήρια και καταστολές μεγάλης κλίμακας⁸⁹.

Εκτός των παραπάνω, η Jansen⁹⁰ αναφέρει μία διαφορετική νοηματοδότηση της κυριαρχίας, ως αυτοδιάθεση. Υπό μία οπτική, η αυτοδιάθεση δεν θέτει ζήτημα μη παρέμβασης, αλλά μη κυριαρχίας⁹¹. Στις 11 Φεβρουαρίου 1918, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Woodrow Wilson μίλησε ενώπιον του Κογκρέσου, δηλώνοντας ότι: «Η αυτοδιάθεση» δεν είναι μια απλή φράση. Πρόκειται για μια επιτακτική αρχή της δράσης, την οποία οι πολιτικοί αγνοούν. ... Οι εθνικές φιλοδοξίες πρέπει να γίνονται σεβαστές. Οι άνθρωποι μπορούν τώρα να κυριαρχούνται και να διέπονται μόνο με τη δική τους συγκατάθεση⁹². Αυτός ο συλλογισμός, δηλαδή να θεωρείται η αυτοδιάθεση ως πρωταρχική προϋπόθεση για την εκπλήρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σχετίζεται με τον συλλογισμό του δόγματος R2P για επιτρεπτό της

⁸⁹ Nuruzzaman, 2013, σελ. 59.

⁹⁰ 2017, σελ. 166.

⁹¹ Jansen, 2017, σελ. 165.

⁹² Jansen, 2017, σελ. 166.

παρέμβασης – εφόσον η παρέμβαση θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁹³.

Με την έννοια της κυριαρχίας έχει ασχοληθεί και ο Dederer⁹⁴. Η έννοια R2P βασίζεται σε μια συγκεκριμένη αντίληψη της κυριαρχίας, δηλαδή της «κυριαρχίας ως ευθύνης». Έτσι, η R2P συνδέεται πάντα με μια συγκεκριμένη κατανόηση της κρατικής κυριαρχίας. Η σύνδεση μεταξύ R2P και κρατικής κυριαρχίας έχει σωστά δηλωθεί ως ένας από τους «πρωταρχικούς κανονιστικούς δείκτες» της R2P στην εννοιολογική της εξέλιξη. Στην πραγματικότητα, η έννοια της R2P έχει επικριθεί λόγω του ότι συνεπάγεται μία επικίνδυνη υπονόμηση της κυριαρχίας. Πράγματι, η R2P θέτει μια απαιτητική πρόκληση για την κρατική κυριαρχία. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις, η R2P απαιτεί εξωτερική παρέμβαση και, επομένως, παραβλέπει ότι η αρχή της μη επέμβασης αποτελεί θεμελιώδη προδιαγραφή της κρατικής κυριαρχίας. Ο ίδιος ο σκοπός της έννοιας της «κυριαρχίας ως ευθύνης» είναι στην πραγματικότητα να αποδείξει ότι η R2P είναι συνέπεια της κρατικής κυριαρχίας. Επομένως, η κρατική κυριαρχία θεωρείται ότι περιορίζεται εγγενώς από τη R2P. Κατά συνέπεια, οι παρεμβάσεις στο όνομα της R2P δεν μπορούν να θεωρηθούν αδικαιολόγητες. Ο όρος «κυριαρχία ως ευθύνη» φαίνεται να υποδηλώνει ότι η έννοια της κρατικής κυριαρχίας έχει υποστεί σημαντική αλλαγή τα τελευταία χρόνια. Στη βάση αυτή, ο Dederer⁹⁵ υποστηρίζει ότι το δόγμα R2P και η εννοιολογική του ανάπτυξη μπορούν να θεωρηθούν ότι βασίζονται σε μια καθιερωμένη κατανόηση της κρατικής κυριαρχίας, την έννοια της «λειτουργικής κυριαρχίας» (“functional sovereignty”).

Κάθε κράτος είναι από τυπική νομική άποψη κυρίαρχο. Ωστόσο, η κρατική κυριαρχία δεν είναι αυτοσκοπός. Προστατεύει μάλλον το κράτος από εξωτερικές παρεμβάσεις με σκοπό να του επιτρέψει να ασκεί τις λειτουργίες του ανεξάρτητα, εντός της επικράτειάς του. Αυτό που άλλαξε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι οι λειτουργίες ενός κράτους και, επομένως, και της κρατικής κυριαρχίας. Αυτές οι νέες λειτουργίες του κράτους δεν περιορίζονται στην προστασία των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην τήρηση άλλων διεθνών ανθρωπιστικών κανόνων. Αντίθετα, αυτές οι νέες λειτουργίες του Κράτους επεκτείνονται επίσης στην τήρηση κοινών

⁹³ Ο.π., σελ. 169.

⁹⁴ 2015, σελ. 156.

⁹⁵ 2015, σελ. 157.

συμφερόντων της διεθνούς κοινότητας. Συνεπώς, η θεμελίωση της R2P στην ευρύτερη έννοια της «λειτουργικής κυριαρχίας» δίνει τη δυνατότητα να διευρυνθεί το τρέχον πεδίο εφαρμογής της Ευθύνης Προστασίας πέρα από τη σφαίρα των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ανθρωπιστικών κανόνων, και σε άλλες εκδηλώσεις μίας διεθνούς *volonté générale*⁹⁶. Κατά συνέπεια, η κρατική κυριαρχία δεν αποτελεί άμυνα ενάντια σε εξωτερικές παρεμβάσεις εάν η διεθνής κοινότητα, μέσω του ΟΗΕ, αναλάβει συλλογική ευθύνη παρεμβαίνοντας με σκοπό την πρόληψη, διακοπή ή τιμωρία εγκλημάτων. Επομένως, η R2P απορρίπτει την έννοια της απολύτως απαραβίαστης και αδιαπέραστης κυριαρχίας του κράτους. Αντίθετα, η έννοια της R2P συνεπάγεται μια σημαντική αναδιατύπωση της έννοιας της «λειτουργικής κυριαρχίας»: η κυριαρχία διασφαλίζει ότι τα κράτη μπορούν να εκτελούν τις λειτουργίες ενός κράτους χωρίς εξωτερική παρέμβαση. Εάν, ωστόσο, ένα κράτος δεν είναι σε θέση ή δεν θέλει να εκτελέσει τις λειτουργίες του, τότε το κράτος αυτό χάνει την κυριαρχία του στον βαθμό που η διεθνής κοινότητα αποφασίζει να παρέμβει στα εσωτερικά του θέματα⁹⁷.

Τέλος, μία ακόμη άποψη προσθέτει στη συζήτηση περί κυριαρχίας το στοιχείο της «πολύ-εθνικότητας». Το δόγμα R2P βασίζεται στην υπόθεση ότι το κράτος θα παραμείνει στο επίκεντρο ως βασική οργανωτική μονάδα της παγκόσμιας τάξης. Το δόγμα συνεπάγεται αποδυνάμωση της κρατικής κυριαρχίας ταυτόχρονα με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και μεγαλύτερη πιθανότητα παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών. Αυτό που αποδυναμώνεται, ωστόσο, είναι κάθε κατάσταση όπου το κράτος συμπεριφέρεται ανεύθυνα, και όχι το κράτος καθαυτό, ούτε το παγκόσμιο σύστημα κρατών. Η R2P προϋποθέτει την ύπαρξη κρατών στον πυρήνα του συστήματος. Αυτό απαιτεί από τα κράτη να συμπεριφέρονται υπεύθυνα απέναντι στους πολίτες τους και ζητεί τη λήψη μέτρων από τα κράτη, ενδεχομένως σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και άλλους μη κρατικούς φορείς⁹⁸.

Άλλωστε, υποστηρίζεται από τον Krieg⁹⁹ πως, η σύγχρονη κοινωνική εννοιολόγηση των διεθνών πολιτικο-στρατιωτικών σχέσεων διαμορφώθηκε στο πλαίσιο του συστήματος της Βεσφαλίας – ενός συστήματος που κυριαρχείται από το κράτος ως του πρωταρχικού και αποκλειστικού κατόχου της εξουσίας επί των διεθνών

⁹⁶ Dederer, 2015, σελ. 157-158.

⁹⁷ Ο.π., σελ. 164.

⁹⁸ Focarelli, 2015, σελ. 418.

⁹⁹ 2016, σελ. 43.

υποθέσεων. Το μεταμοντέρνο περιβάλλον έρχεται σε πλήρη αντίθεση με πολλές από τις προηγούμενες «ιερές» έννοιες περί κυριαρχίας. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η δυναμική της παγκοσμιοποίησης δημιούργησαν ένα σύνθετο γεωστρατηγικό πλαίσιο στο οποίο ο ρόλος του κράτους αναδιαμορφώθηκε και, κατά συνέπεια, η φύση των διαφόρων συγκρούσεων άλλαξε ριζικά. Η ιδιωτικοποίηση της δύναμης και η χρήση μη συμβατικών και παράτυπων μέσων και μεθόδων πολέμου είναι δύο φαινόμενα που πρέπει να γίνουν κατανοητά σε αυτό το μεταβαλλόμενο γεωστρατηγικό πλαίσιο και την επακόλουθη αλλαγή στη φύση των σύγχρονων συγκρούσεων. Η παγκοσμιοποίηση μετά τον Ψυχρό Πόλεμο υπήρξε ο κύριος καταλύτης για τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και γεωστρατηγικές αναταραχές που όχι μόνο επαναπροσδιόρισαν τον ρόλο του κράτους στις συγκρούσεις, αλλά και τη συνολική φύση των συγκρούσεων. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να εξεταστεί ο ρόλος του κράτους σε ένα μεταμοντέρνο διεθνικό σύστημα¹⁰⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, κατά τον 21^ο αιώνα, ίσως να πρέπει να ιδωθεί η έννοια της κυριαρχίας υπό το πρίσμα της έννοιας του κοσμοπολιτισμού. Εξετάζοντας τις ηθικές αρχές που υποστηρίζουν τη R2P ειδικά στο πλαίσιο μιας κοσμοπολιτικής προσέγγισης για την ανθρώπινη προστασία, ο Wyatt¹⁰¹ υποστηρίζει ότι το δόγμα μπορεί να εξομοιωθεί με τις αρχές της συλλογικής ευθύνης, της υπό όρους κρατικής κυριαρχίας, μίας κοσμοπολιτικής ποινικής δικαιοσύνης, της παροχής οριοθετημένων ορίων για παρέμβαση και της διανεμητικής δικαιοσύνης – παράλληλα με τα ευρύτερα όρια της ανθρώπινης χειραφέτησης, της πρόληψης της φρικαλεότητας και της ασφάλειας του ανθρώπου. Η R2P παρέχει μια πλατφόρμα για τη συνταγματοποίηση και τη θεμελίωση των κοσμοπολιτικών ηθικών κανόνων, καλλιεργώντας μια αίσθηση αισιοδοξίας για τη μετάβαση προς μια οικουμενική προσέγγιση στην ανθρώπινη προστασία στο περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο¹⁰².

3.2 Νομικά ζητήματα

Δημιουργώντας μια ολιστική αντίληψη, το δόγμα R2P δίνει έμφαση στην προληπτική, παρά στην αντιδραστική απάντηση σε συγκρούσεις – ένα στοιχείο που παραμελήθηκε στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Επίσης, η ICISS προβλέπει

¹⁰⁰ Krieg, 2016, σελ. 44.

¹⁰¹ 2019, σελ. 7.

¹⁰² Wyatt, 2019, σελ. 8.

διάφορα κριτήρια που αναφέρονται στην αιτία, την πρόθεση, τα μέσα και το εύρος μιας παρέμβασης ως προαπαιτούμενα για μια πραγματική περίπτωση χρήσης του δόγματος R2P. Ωστόσο, αυτά είναι αρκετά ασαφή, έχουν μια σοβαρή διάσταση επικάλυψης και επομένως είναι ανοιχτά σε εναλλακτική ερμηνεία¹⁰³. Ένα ακόμη ζήτημα που τίθεται σε αυτό το πλαίσιο αναφέρεται στον προσδιορισμό της ακριβούς αιτίας της στρατιωτικής παρέμβασης, όπου γίνεται λόγος για «πρόληψη ή καταστολή μεγάλης κλίμακας», χωρίς όμως να ποσοτικοποιείται αυτός ο όρος, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες ερμηνείες¹⁰⁴.

Υποστηρίζοντας την έννοια της R2P, όλα τα κράτη μέλη του ΟΗΕ αποδέχθηκαν σιωπηρά την εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας να αποφανθεί για σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη και χωρίς διασυνοριακές επιπτώσεις, ως απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η πίεση προς τα κράτη να αιτιολογούν την αδράνειά τους σε περιπτώσεις επικείμενων μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει γίνει ισχυρότερη. Τα νομικά όρια εξουσίας του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο, σύμφωνα με το δόγμα R2P, κατέχει την αποκλειστική αρμοδιότητα για την εντολή της χρήσης βίας, αμφισβητούνται, ενώ παράλληλα η μείωση της άσκησης βέτο είναι εξαιρετικά απίθανη¹⁰⁵. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει κανένα επίσημο και αμερόληπτο όργανο που να προσδιορίζει τις κοινές ανάγκες στο αποκεντρωμένο διεθνές σύστημα, είναι εμφανής ο κίνδυνος της μονομερούς ερμηνείας στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ασφαλείας¹⁰⁶. Στο πλαίσιο αυτό, η Gagro¹⁰⁷ υποστηρίζει ότι ναι μεν η ICISS κατέστησε σαφές ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας πρέπει να είναι η αφετηρία για οποιοδήποτε θέμα σχετίζεται με στρατιωτική επέμβαση, αλλά σε περιπτώσεις όπου το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν ενεργεί, η ICISS δεν αποκλείει κατηγορηματικά την πιθανότητα ότι η ευθύνη για την προστασία μπορεί τελικά να αποφασιστεί από άλλους φορείς, όπως η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, οι περιφερειακές οργανώσεις ή άλλοι συνασπισμοί κρατών. Αν και η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δεν έχει την εξουσία να διατάξει την ανάληψη δράσης, μία πιθανή απόφασή της υπέρ τέτοιας δράσης, ειδικά εάν υποστηρίζεται από τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών μελών, μπορεί να αναγκάσει το Συμβούλιο Ασφαλείας να επανεξετάσει τη θέση του. Από την άλλη

¹⁰³ Kunadt, 2011, σελ. 194.

¹⁰⁴ Gagro, 2014, σελ. 69.

¹⁰⁵ Kunadt, 2011, σελ. 218.

¹⁰⁶ Kunadt, 2011, σελ. 194.

¹⁰⁷ 2014, σελ. 68.

πλευρά, οι παρεμβάσεις από ad hoc συνασπισμούς ή μεμονωμένα κράτη χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας ή της Γενικής Συνέλευσης, δεν βρίσκουν ευρεία υποστήριξη. Επομένως, δεν αποσαφηνίζεται εάν και υπό ποιες συνθήκες μια παρέμβαση που δεν εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας θα μπορούσε να νομιμοποιηθεί.

Το δόγμα R2P παραμένει πολύ αμφίσημο λόγω της εννοιολογικής ασάφειάς του και της έλλειψης συναίνεσης ως προς το ακριβές νομικό περιεχόμενό του. Οι τρεις πυλώνες της R2P παραπέμπουν σε διαφορετικούς τομείς του διεθνούς δικαίου. Ο πρώτος πυλώνας – πρωταρχική κρατική ευθύνη για την προστασία των πολιτών του από τη βία – βασίζεται σταθερά στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (International Humanitarian Law, IHL) και το Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (International Human Rights Law, IHRL). Παρ' όλο που ο ρόλος της R2P στον πυλώνα αυτό φαίνεται να είναι περιττός δεδομένου του ολοκληρωμένου προστατευτικού πλαισίου του καθεστώτος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι ωστόσο σημαντικό να αναγνωριστεί η αξία του δόγματος ως προς το αυξανόμενο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για τον τρόπο με τον οποίο οι κυβερνήσεις ασκούν την κυριαρχία τους στο εσωτερικό. Υπάρχει επίσης μια αναμφισβήτητη συναίνεση ότι ο δεύτερος πυλώνας – το καθήκον βοήθειας προς τα κράτη να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους – έχει μια σταθερή βάση στο υφιστάμενο διεθνές νομικό πλαίσιο, αν και το ακριβές πεδίο εφαρμογής αυτού του καθήκοντος είναι ασαφές. Στην περίπτωση αυτή, η R2P ενισχύει τη θέση ότι τα κράτη έχουν υποχρεώσεις βάσει του διεθνούς δικαίου ανεξάρτητα από τη συγκατάθεσή τους – αν και είναι δύσκολο να οριστεί ο διακριτός ρόλος της R2P από τους κανόνες *jus cogens*, τις υποχρεώσεις *erga omnes* και την αρχή της οικουμενικής δικαιοδοσίας του κράτους για δίωξη μαζικών εγκλημάτων όπου και αν τελέστηκαν. Λιγότερο σαφής παραμένει η νομική φύση του τρίτου πυλώνα – η ευθύνη της διεθνούς κοινότητας να βοηθήσει τα κράτη. Ενώ η πλειοψηφία της ακαδημαϊκής κοινότητας αρνείται ένα τόσο ευρύ καθήκον λόγω του διαφιλονικούμενου νομικού καθεστώτος των διεθνών πράξεων που κωδικοποιούν την έννοια της R2P, καθώς και της ασυνεπούς κρατικής πρακτικής, οι πρόσφατες εξελίξεις στο πλαίσιο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου

(International Law Commission, ILC) του ΟΗΕ¹⁰⁸ και του Διεθνούς Δικαστηρίου (International Court of Justice, ICJ) ενδέχεται να οδηγήσουν σε μία διαφορετική νομική κατάσταση. Όπως αποφάνθηκε το Διεθνές Δικαστήριο το 2007, κάθε κράτος που είναι ικανό να ασκήσει επιρροή σε όσους μπορούν να τελέσουν γενοκτονία, υποχρεούται να λάβει προληπτικά μέτρα μόλις υπάρξει πραγματικός κίνδυνος διάπραξης γενοκτονίας. Εξίσου σημαντικό είναι ότι σε περίπτωση παραβίασης ενός αναγκαστικού κανόνα του διεθνούς δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 40 των Άρθρων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για την Κρατική Ευθύνη, όλα τα κράτη θεωρούνται υποχρεωμένα να ενεργήσουν για να τερματίσουν μια τέτοια παραβίαση. Τέλος, οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για την αποτυχία να δράσουν απέναντι σε ανθρωπιστικές κρίσεις. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η R2P φαίνεται να αποτελεί ήδη έναν καθιερωμένο κανόνα όσον αφορά το κράτος-στόχο και έναν αναδυόμενο νομικό κανόνα σε σχέση με άλλα κράτη και τα Ηνωμένα Έθνη¹⁰⁹.

Έτσι, το δόγμα R2P δημιουργεί αντιφατικές αντιδράσεις. Για ορισμένους είναι μια ριζική απομάκρυνση εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας από το παράδειγμα του ανεκτικού και αποκεντρωμένου διακρατικού συστήματος, όπου τα κράτη είναι ελεύθερα να αντιμετωπίζουν τους πολίτες τους όπως θεωρούν ότι πρέπει. Το δόγμα εντάσσεται σε ένα αναδυόμενο νέο πολυμερές σύστημα, όπου η διεθνής κοινότητα είναι διατεθειμένη να αναλάβει δράση σε περίπτωση που μεμονωμένα κράτη κάνουν κατάχρηση της κυριαρχίας τους, διαπράττοντας σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για άλλους το δόγμα είναι ουσιαστικά μια ανακατασκευή των υπάρχοντων κανόνων σε ένα πλαίσιο που είναι μεν χρήσιμο, αλλά μέχρι στιγμής δεν ακολουθείται στην πράξη¹¹⁰.

3.3 Η Ευθύνη για Προστασία ως νέο δόγμα vs. υφιστάμενης νομολογίας

Οι Marks και Cooper¹¹¹ ισχυρίζονται ότι η ευθύνη για την προστασία δεν είναι παρά μια κωδικοποίηση των προϋπαρχουσών εννοιών του «δικαίου πολέμου» και της ανθρωπιστικής παρέμβασης και μια έκκληση για διασφάλιση της συνεπούς

¹⁰⁸ Πρόκειται για όργανο εμπειρογνομόνων που συντάσσει σχέδια διεθνών συμβάσεων για ειδικά θέματα. Τα σχέδια αυτά τίθενται στην κρίση των κρατών με πιθανή κατάληξη την υιοθέτηση πολυμερούς σύμβασης.

¹⁰⁹ Sihvo, 2014, σελ. 282.

¹¹⁰ Sihvo, 2014, σελ. 283.

¹¹¹ 2010, σελ. 86.

εφαρμογής τους. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει πως το δόγμα R2P βασίζεται στη συλλογή νομικών αρχών και υποχρεώσεων που απορρέουν από υφιστάμενες συνθήκες και διακηρύξεις, όπως: η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης, το Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, η Σύμβαση για τη Γενοκτονία, η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και οι Συμβάσεις για τα Αστικά, Πολιτικά, Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

Ο Haslett¹¹² επίσης τονίζει πως, η έκθεση της ICISS διαπίστωσε ότι η νομική βάση για την Ευθύνη Προστασίας προέρχεται από υφιστάμενες νομοθετικές πηγές. Πρώτον, η έννοια της κρατικής κυριαρχίας περιλαμβάνει την ευθύνη ενός κράτους όχι μόνο να σέβεται την κυριαρχία άλλων κρατών, αλλά επίσης να σέβεται τους πολίτες του. Δεύτερον, το άρθρο 24 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών επιφορτίζει το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με την ευθύνη για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Τρίτον, πολλές διεθνείς πράξεις κατοχυρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως π.χ. ο Χάρτης του ΟΗΕ, η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Παρ' όλα αυτά, η ICISS ισχυρίζεται ότι κατά τη χρονική στιγμή σύνταξης της έκθεσής της, οι πρακτικές τόσο των κρατών όσο και του Συμβουλίου Ασφαλείας κατέδειξαν ένα αναδυόμενο μοτίβο που, αν και δεν ήταν καθιερωμένο δόγμα, οδήγησαν στη δημιουργία μίας νέας αρχής, την ευθύνη για την προστασία.

Το δόγμα R2P έχει προκαλέσει αλλαγές και σε επίπεδο νομικής θεωρίας. Ένα πρώτο ζήτημα που θα πρέπει να τονιστεί και που έχει απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα όσον αφορά στο δόγμα R2P είναι η έννοια της κυριαρχίας. Η κυριαρχία συνεπάγεται διπλή ευθύνη: εξωτερικά (σεβασμός της κυριαρχίας άλλων κρατών) και εσωτερικά (σεβασμός της αξιοπρέπειας και των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων εντός του κράτους). Στη βάση αυτή, το δόγμα R2P στην ουσία προσπαθεί να μειώσει το χάσμα μεταξύ κυριαρχίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενσωματώνοντας την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ιδέα της κρατικής κυριαρχίας. Με αυτή την προοπτική, η παρέμβαση σε ένα κράτος που δεν προστατεύει τους πολίτες του από μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν αποτελεί παραβίαση της κυριαρχίας αυτού του κράτους, αλλά ως διεκπεραίωση μίας υποχρέωσης που

¹¹² 2014, σελ. 179.

μοιράζεται το κράτος και η διεθνής κοινότητα¹¹³. Στην περίπτωση αυτή, η ICISS εισάγει μία συμπληρωματικότητα στην έννοια της ευθύνης, η οποία εν προκειμένω διαμοιράζεται μεταξύ του κράτους και της διεθνούς κοινότητας.

Τα παραπάνω στοιχεία, όμως, δεν είναι καινοτόμα, αλλά βασίζονται σε μια ευρύτερη νομική παράδοση – τα γεγονότα του 20^{ου} αιώνα απλώς οδήγησαν στην επανεκτίμησή της. Η έκθεση ICISS διαπίστωσε ότι η έκφραση «ανθρωπιστική παρέμβαση» είναι μάλλον παρωχημένη, δεν βοηθά στον δημόσιο διάλογο και ως εκ τούτου προτίμησε να αλλάξει τον όρο σε «Ευθύνη Προστασίας». Στη βάση αυτών, επομένως, η ICISS χρησιμοποίησε ένα ρητορικό τέχνασμα, μετατοπίζοντας την έμφαση από ένα πολιτικά και νομικά ανεπιθύμητο δικαίωμα παρέμβασης για ανθρωπιστικούς σκοπούς στη λιγότερο αντιφατική ιδέα μιας Ευθύνης για Προστασία. Αυτό, όμως, οδήγησε και σε μία αλλαγή στην προοπτική της δράσης: η Ευθύνη για Προστασία αντιμετωπίζει το δίλημμα της παρέμβασης από την οπτική γωνία των αναγκών εκείνων που αναζητούν ή χρειάζονται υποστήριξη, παρά από τα συμφέροντα και τις προοπτικές εκείνων που πραγματοποιούν τέτοια δράση¹¹⁴. Επομένως, ενώ το δόγμα R2P δεν είναι νέο, εντούτοις δίνει μία άλλη οπτική στην κλασική νομική θεωρία.

Οι Schefer & Cottier¹¹⁵ συγκρίνουν την έννοια R2P με την έννοια “Common Concern” (Κοινή Μέριμνα/ Ενδιαφέρον). Και οι δύο έννοιες προέκυψαν από την ανάγκη να μεταβληθεί το διεθνές σύστημα σε μία πραγματική κοινότητα. Και οι δύο βασίζονται στο αμοιβαίο συμφέρον όλων των ανθρώπων για συνολική ευημερία, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη πολιτικά όρια ή δικαιοδοσίες. Ως «κοσμοπολιτικές» έννοιες, καλούν τα κράτη να αντιμετωπίσουν καταστάσεις εντός και εκτός της επικράτειάς τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η R2P και το Common Concern οδηγούν στο να ξεπεραστούν οι παραδοσιακές προσεγγίσεις για την κρατική κυριαρχία, τόσο όσον αφορά στην επισήμανση των προβλημάτων όσο και στην επίλυσή τους. Δομικά, τόσο η R2P όσο και το Common Concern είναι έννοιες που δημιουργήθηκαν για να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένοι τύποι προβλημάτων, αλλά είναι δυνητικά προσαρμόσιμες σε ένα πολύ ευρύτερο φάσμα θεμάτων. Η δυνατότητα εφαρμογής του Common Concern παρέμεινε μέχρι στιγμής περιορισμένη σε ένα μικρό σύνολο περιβαλλοντικών προβλημάτων, ενώ ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση δεν

¹¹³ Gagro, 2014, σελ. 64.

¹¹⁴ Ο.π.

¹¹⁵ 2015, σελ. 123.

εξελίχθηκε πέρα από μια προκαταρκτική προτροπή σε μια ευρέως αναγνωρισμένη νομική αρχή ή κανόνα¹¹⁶.

Τέλος, υπάρχουν και ομοιότητες αλλά και διαφορές μεταξύ του δόγματος R2P και του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (International Humanitarian Law, IHL)¹¹⁷. Πολλά από τα μέτρα πρόληψης και ανοικοδόμησης είναι παρόμοια με τις δραστηριότητες που απαιτούνται για τη διασφάλιση του σεβασμού του IHL βάσει του κοινού άρθρου 1 των Συμβάσεων της Γενεύης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι δράσεις IHL και R2P είναι παρόμοιες. Η διαφορά, σε σχέση με αυτά τα ζητήματα, είναι ότι το IHL έχει πολύ ευρύτερο πεδίο εφαρμογής – περιλαμβάνει κανόνες και κατευθυντήριες γραμμές για τη διεξαγωγή ένοπλων συγκρούσεων που δεν σχετίζονται άμεσα με εγκλήματα πολέμου. Αντίθετα, το δόγμα R2P αφορά στα εγκλήματα της γενοκτονίας και στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, τα οποία μπορούν να διαπραχθούν τόσο εντός, όσο και εκτός του πλαισίου των ένοπλων συγκρούσεων – συνεπώς, ενδέχεται να εμπίπτουν ή να μην εμπίπτουν στο πεδίο του IHL. Επίσης, η εφαρμογή του IHL δεν επιτρέπεται να ανασταλεί σε καμία περίπτωση, ενώ ορισμένα ανθρώπινα δικαιώματα επιτρέπεται να ανασταλούν σε περιόδους δημόσιας έκτακτης ανάγκης. Εκτός των παραπάνω, το IHL επιτρέπει τη συλλογική δράση σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών όταν διαπράττονται σοβαρές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης ή του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου I, ενώ το δόγμα R2P προβλέπει συλλογική δράση όταν υπάρχουν μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, το IHL είναι ένα σύνολο νομικά δεσμευτικών κανόνων, ενώ το δόγμα R2P δεν έχει νομικά δεσμευτική μορφή, αν και τα κράτη δεσμεύονται από πολλές διεθνείς πράξεις να καταπολεμούν τα εγκλήματα που συνδέονται με το δόγμα R2P, π.χ. η Σύμβαση για την Απαγόρευση της Γενοκτονίας (1948). Τέλος, το IHL ισχύει μόνο όταν έχει ξεσπάσει ένοπλη σύγκρουση, ενώ το δόγμα R2P ισχύει και σε περίοδο ειρήνης εφόσον τα σχετικά εγκλήματα είναι ανεξάρτητα από την ύπαρξη ένοπλης σύγκρουσης.

¹¹⁶ Schefer&Cottier, 2015, σελ. 123.

¹¹⁷ Australian Red Cross, n.d., σελ. 18-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 Συμπεράσματα

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η αρχή της μη επέμβασης τέθηκε στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής. Η εξέλιξη αυτή παρατηρήθηκε λόγω του ότι η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και της ασφάλειας δεν εξαρτάτο πλέον από αμιγώς διακρατικούς πολέμους, όπως στο παρελθόν, αλλά από εμφυλίους πολέμους και εσωτερική βία, με τα εγκλήματα που διαπράττονταν σε μαζική κλίμακα. Ακόμα και στην περίπτωση εκκλήσεων για παρέμβαση, ο ΟΗΕ δεν προέβη σε κάποια αποτελεσματική αντίδραση, όπως καταδεικνύουν τα παραδείγματα στη Σομαλία το 1993, στη Ρουάντα το 1994 και στη Σρεμπρένιτσα το 1995. Στη συνέχεια, το παράδειγμα του Κοσσυφοπεδίου το 1999, όταν η διεθνής κοινότητα παρενέβη, κατέδειξε σημαντικές θεσμικές ανεπάρκειες – και κυρίως ότι η επέμβαση έγινε χωρίς την εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας. Τα παραπάνω δημιούργησαν μια πολύ έντονη συζήτηση για το περιεχόμενο της ανθρωπιστικής παρέμβασης υπό το πρίσμα δύο οπτικών: α) το δικαίωμα παρέμβασης για τη διατήρηση της περιφερειακής και διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, β) το δικαίωμα παρέμβασης ως παραβίαση της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας.

Από το 2001 έως το 2011, το δόγμα R2P παρέμεινε αδρανές¹¹⁸. Το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν το εφάρμοσε σε πολλές περιπτώσεις, π.χ. Νταρφούρ, Γάζα ή Σομαλία, παρά τις ενδείξεις εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στις ανωτέρω περιοχές. Το Συμβούλιο Ασφαλείας επιβεβαίωσε για πρώτη φορά την υποστήριξή του στη R2P με το ψήφισμα 1674 που εγκρίθηκε τον Απρίλιο του 2006, το οποίο υποστήριξε τα άρθρα 138 και 139 του World Summit Outcome Document¹¹⁹. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται και στο ότι από τον Σεπτέμβρη του 2001 η παγκόσμια κοινότητα εστίασε στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας¹²⁰. Ενδεχομένως, όμως, αυτό να σχετίζεται και με θέματα που αφορούν την αμφισημία του δόγματος ως προς τη νομιμότητα των παρεμβάσεων, ως προς το ποια εν τέλει δικαιώματα προστατεύονται και ποια εγκλήματα διώκονται από τη διεθνή κοινότητα, αλλά και ποια συμφέροντα εξυπηρετούνται στο όνομα της Ευθύνης για Προστασία.

¹¹⁸ Nuruzzaman, 2013, σελ. 61.

¹¹⁹ Ο.π.

¹²⁰ Kunadt, 2011, σελ. 194.

Πιο συγκεκριμένα, ένα βασικό σημείο που ανακύπτει στο πλαίσιο του δόγματος R2P αφορά στη φύση της ίδιας της ανθρωπιστικής της παρέμβασης. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, η ανθρωπιστική παρέμβαση απλώς σηματοδοτεί την επιταγή της δράσης ενάντια στη μαζική βία και είναι συνυφασμένη με την αντίληψη της κρατικής κυριαρχίας ως εγγυήτριας για τον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, είναι εμφανές ότι αποτελεί ένα εργαλείο που χρησιμεύει ως πρόσχημα για επιλεκτική στρατιωτική επέμβαση και μια άσκηση που επιτυγχάνει μόνο αβέβαια αποτελέσματα. Το παράδειγμα της Συρίας είναι χαρακτηριστικό ως προς την μεροληψία των παρεμβάσεων, αλλά και το πώς αυτές οι παρεμβάσεις μπορεί να σχετίζονται με οικονομικούς, γεωστρατηγικούς στόχους από μέρους των κρατών που παρεμβαίνουν. Παράλληλα, το παράδειγμα της Γάζας και της Λιβύης αναδεικνύουν δύο ακόμα αμφιλεγόμενες πτυχές της Ευθύνης για Προστασία: α) ποια εν τέλει εγκλήματα δικαιολογούν μία εξωτερική παρέμβαση, β) πώς μπορεί να εκτελεστεί μία παρέμβαση όταν το κράτος-στόχος έχει φιλικές σχέσεις με ένα μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην περίπτωση της Λιβύης ελήφθη η απόφαση για παρέμβαση σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ δεν έγινε το ίδιο για το Νταρφούρ, τη Σομαλία, τη Συρία, τη Γάζα ή την Υεμένη. Αυτή η επιλεκτική εφαρμογή εγείρει εύλογους προβληματισμούς ως προς το συγκεκριμένο δόγμα. Επιπλέον, μπορεί να οδηγήσει και σε μείωση της αξιοπιστίας των παρεμβαίνόντων. Τα παραπάνω θα πρέπει να ιδωθούν και υπό το πρίσμα του ότι η Έκθεση ICISS διακρίνει μεταξύ των κρατών και με τον τρόπο αυτό νομιμοποιεί παρεμβάσεις σε συγκεκριμένες χώρες, εν αντιθέσει με άλλες.

Ένα συναφές ζήτημα με τη νομιμότητα των παρεμβάσεων είναι και η κατάχρηση του δόγματος R2P. Ορισμένα μόνιμα κράτη μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ προσπάθησαν εσφαλμένα να αιτιολογήσουν καταχρήσεις στο όνομα της R2P. Π.χ. οι ΗΠΑ επικαλέστηκαν το δόγμα R2P το 2003 για να προσδώσουν μια ανθρωπιστική οπτική για την εισβολή τους στο Ιράκ. Η Ρωσία ισχυρίστηκε ότι ο πόλεμος της κατά της Γεωργίας το 2008 διεξήχθη με σκοπό να σταματήσει η γενοκτονία από τα γεωργιανά στρατεύματα και ως εκ τούτου ήταν απαραίτητη η δράση της υπό το πρίσμα της R2P. Η Γαλλία προέτρεψε το Συμβούλιο Ασφαλείας να επικαλεστεί το δόγμα R2P για να επιτρέψει την παράδοση ανθρωπιστικής βοήθειας στα θύματα του κυκλώνα Nargis που κατέστρεψε τη Μιανμάρ το 2008. Και οι τρεις περιπτώσεις καταδικάστηκαν σθεναρά από τη διεθνή κοινότητα. Ως εκ τούτου, τα αναπτυσσόμενα

κράτη έγιναν όλο και πιο δύσπιστα για τους πραγματικούς σκοπούς του δόγματος R2P. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε διατάραξη των παγκόσμιων συσχετισμών ισχύος και συνασπισμών μεταξύ των κρατών. Παράλληλα, οδηγεί σε ένα ακόμη ζήτημα: μήπως εν τέλει το δόγμα της Ευθύνης για Προστασία δεν αποτελεί τίποτα άλλο παρά μία αλλαγή ρητορικής για το «δικαίωμα παρέμβασης».

Αυτό ίσως θα πρέπει να συσχετισθεί και με ένα ακόμη αμφιλεγόμενο ζήτημα του δόγματος, που είναι η έννοια της κυριαρχίας. Το καθήκον της διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας περιλαμβάνει την Ευθύνη για Προστασία, από την οποία μπορεί να προκύψει μια πραγματική μείωση της διακριτικής ευχέρειας του εκάστοτε κράτους ως προς την επίλυση εσωτερικών ζητημάτων. Το ζήτημα της κυριαρχίας θα πρέπει να συσχετισθεί και με τη μεροληπτική εφαρμογή του δόγματος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Είναι σαφές από την προηγηθείσα ανάλυση ότι το R2P έχει επικριθεί σε μεγάλο βαθμό από τις καταχρήσεις της επέμβασης στη Λιβύη, την αναληψία του Συμβουλίου Ασφαλείας έναντι της Συρίας και την αδιαφορία του Συμβουλίου προς το Μπαχρέιν, τη Γάζα, την Υεμένη. Επιπλέον, οι αλλαγές στην παγκόσμια δομή ισχύος, που εκδηλώθηκαν με τη συνεχιζόμενη μετατόπιση της παγκόσμιας οικονομικής και χρηματοοικονομικής δύναμης από τον Βορρά προς το Νότο, και τη σταδιακή εμφάνιση πολλαπλών κέντρων εξουσίας (από το G7 στο G20, για παράδειγμα) σε συνδυασμό με τη σχετική μείωση της παρουσίας των ΗΠΑ, ενδεχομένως να περιορίσει την ευελιξία δυτικών κρατών για την ανάληψη δράσεων στο μέλλον στη βάση του δόγματος R2P.

Παρ' όλα αυτά, το δόγμα της Ευθύνης για Προστασία δεν παύει να αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο βελτίωσης του κράτους δικαίου σε πολλές χώρες, ενίσχυσης της χρηστής διακυβέρνησης, προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μείωσης της κατάχρησης εξουσίας και της χρήσης βίας από αυταρχικά καθεστώτα. Ωστόσο, προκειμένου το εν λόγω δόγμα να μπορέσει πράγματι να συμβάλει στην επίτευξη των ανωτέρω, θα πρέπει: α) να ενισχυθεί ο πυλώνας της ευθύνης για πρόληψη και της ευθύνης για ανοικοδόμηση, β) να βελτιωθούν κενά τα οποία υπάρχουν στον πυλώνα της ευθύνης για δράση. Ορισμένες σχετικές προτάσεις κατατίθενται στην επόμενη ενότητα.

4.2 Προτάσεις βελτίωσης της αρχής Ευθύνη για Προστασία

Το δόγμα R2P βασίζεται στην υφιστάμενη διεθνή νομοθεσία για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ένοπλες συγκρούσεις και δεν επιβάλλει νέες νομικές υποχρεώσεις στα κράτη. Το πρόβλημα του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα δεν ήταν η απουσία κανόνων διεθνούς δικαίου που υποχρεώνουν τα κράτη να προστατεύουν πληθυσμούς από γενοκτονία ή άλλα εγκλήματα μαζικής φρικαλεότητας. Το πρόβλημα ήταν η πολιτική βούληση, κάτι που καταδείχθηκε μέσα από το παράδειγμα της Ρουάντα, της Σρεμπρένιτσα και της Καμπότζης. Το δόγμα R2P φαίνεται να είναι πλέον ένας καθιερωμένος διεθνής κανόνας. Όμως, οποιοσδήποτε διεθνής κανόνας είναι τόσο ισχυρός, όσο η βούληση και η ικανότητα των κρατών μελών του ΟΗΕ να τον εφαρμόσουν σε κάθε περίπτωση. Επομένως, υπό αυτό το πρίσμα, η έμφαση δεν θα πρέπει να δοθεί στο πώς ορίζεται η Ευθύνη για Προστασία, είτε πρόκειται για δόγμα, έννοια είτε για νομική υποχρέωση, αλλά στο πώς το εν λόγω δόγμα μπορεί να λειτουργήσει ως πολιτικό πλαίσιο για την κινητοποίηση δράσης για την προστασία ανθρώπων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹²¹.

Ένα ακόμη σημείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι και η αμφισημία των κριτηρίων παρέμβασης που υπάρχουν, τα οποία εν μέρει αλληλεπικαλύπτονται, τουλάχιστον σε ορισμένες περιπτώσεις, με περισσότερο «κρυφά συμφέροντα» παρεμβαίνοντων κρατών. Όσο περισσότερο προχωρά η εφαρμογή του δόγματος, τόσο περισσότερο θα πρέπει κάθε κράτος μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας να εξηγήσει με καλή πίστης γιατί επικαλέστηκε το R2P σε μία κατάσταση και όχι σε άλλη παρόμοια. Αυτό θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει στην εμφάνιση σταθερών κριτηρίων παρέμβασης, σύμφωνα με το δόγμα της R2P¹²². Επομένως, θα πρέπει να θεσπιστούν περισσότερο διαφανή, αυστηρά, σαφή και αξιόπιστα κριτήρια, τα οποία θα αιτιολογούν μία παρέμβαση υπό το δόγμα Ευθύνης για Προστασία.

Αναφορικά με τη νομιμότητα των παρεμβάσεων, τίθεται το ζήτημα του ποιος θεσμός έχει δικαίωμα παρέμβασης. Ένας παρεμβαίνων θεσμός που διαθέτει επαρκή βαθμό νομιμότητας έχει το δικαίωμα να παρέμβει – κάτι το οποίο πρακτικά μπορεί να σημαίνει ότι πολλοί παρεμβαίνοντες μπορούν να επέμβουν – ενώ ο πιο νόμιμος παράγοντας έχει το καθήκον να παρέμβει – κάτι το οποίο πρακτικά μπορεί να

¹²¹ Königs et al., 2013, σελ. 110.

¹²² Kunadt, 2011, σελ. 218.

σημαίνει ότι το NATO ή μια υβριδική δύναμη είναι ηθικά υποχρεωμένη να το κάνει. Ωστόσο, οι παρεμβαίνοντες συχνά δεν είναι πρόθυμοι να προχωρήσουν και, όταν παρεμβαίνουν, η ανθρωπιστική παρέμβαση δεν είναι πάντοτε απολύτως νόμιμη. Για τον λόγο αυτό είναι αναγκαία η ανάπτυξη μιας «κοσμοπολιτικής» δύναμης του ΟΗΕ υπό το πρίσμα των κοσμοπολιτικών δημοκρατικών θεσμών όπως και η ενίσχυση και μεταρρύθμιση των περιφερειακών οργανώσεων¹²³.

Οι κανόνες δικαίου – τόσο στο κρατικό, όσο και στο διεθνές επίπεδο – οφείλουν να είναι σαφείς, αντικειμενικοί και να εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση με όμοια χαρακτηριστικά. Τα θεσμικά όργανα πρέπει επίσης να είναι αντιπροσωπευτικά και να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το καθεστώς των εμπλεκόμενων μερών. Η δημιουργία πρόσβασης στη δικαιοσύνη για τους αποκλεισμένους είναι ένα κρίσιμο στοιχείο των προσπαθειών για την αντιμετώπιση των αιτιών των συγκρούσεων και τον περιορισμό των καταχρήσεων εξουσίας που μπορεί να οδηγήσουν σε ωμότητες και μαζικά εγκλήματα. Η καθιέρωση μηχανισμών λογοδοσίας για τον ποινικό κολασμό των μαζικών εγκλημάτων όχι μόνο μπορεί να οδηγήσει σε συμφιλίωση, αλλά και να έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα στους πιθανούς μελλοντικούς δράστες. Η ενίσχυση των οργάνων παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του θεσμού του διαμεσολαβητή μπορεί επίσης να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τους κινδύνους για ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες, δημιουργώντας έτσι τη βάση για έγκαιρη προληπτική δράση¹²⁴. Ως εκ τούτου, απαιτείται συνεχώς καλύτερη παρακολούθηση και θέσπιση μηχανισμών ελέγχου και λογοδοσίας ανά τον κόσμο.

Ένα τελευταίο σημείο που θα πρέπει να σημειωθεί είναι πως, με βάση την προηγηθείσα ανάλυση διαπιστώνεται ότι το δόγμα R2P έχει πλέον τεθεί στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής συζήτησης. Το ερώτημα που τίθεται σε αυτό το σημείο και που χρίζει περαιτέρω έρευνας δεν είναι αν το δόγμα R2P ήταν έως τώρα επιτυχές, αλλά γιατί έχει αποτύχει¹²⁵. Η ανάλυση παραδειγμάτων, καθώς και η κατάθεση καλών πρακτικών για την επίλυση των προβλημάτων και των αδυναμιών της πρακτικής εφαρμογής του εν λόγω δόγματος μπορούν να οδηγήσουν σε

¹²³ Pattison, 2010, σελ. 245.

¹²⁴ Kendal, 2013, σελ. 32.

¹²⁵ Hehir, 2019, σελ. 30.

σημαντική βελτίωση της φύσης του δόγματος Ευθύνη για Προστασία και με τον τρόπο αυτό να συμβάλουν πράγματι στην επίτευξη των στόχων που το ίδιο έχει θέσει.

4.3 Προτάσεις μελλοντικής ερευνητικής κατεύθυνσης

Ζητήματα που εντάσσονται στο πλαίσιο της Ευθύνης για Προστασία θα συνεχίζουν να υφίστανται. Η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με στρατιωτικές επεμβάσεις, με πολιτικές πρόληψης και ανοικοδόμησης. Ως εκ τούτου, απαιτείται μία πληρέστερη και πιο προσεκτική ανάγνωση του δόγματος και των αμφιλεγόμενων σημείων του, ιδίως καθώς θα πληθαίνουν οι μελέτες που ασχολούνται με τα σημεία αυτά. Επομένως, μελλοντικές έρευνες είναι απαραίτητες σε αυτό το πεδίο.

Επιπρόσθετα, χρειάζονται περαιτέρω έρευνες ως προς τις προκλήσεις που καλείται το δόγμα της Ευθύνης για Προστασία να αντιμετωπίσει στο μέλλον. Αυτές οι προκλήσεις μπορεί να σχετίζονται με την επίμαχη έννοια της «κυριαρχίας» και το πώς μεταβάλλεται στο πλαίσιο ανακατατάξεων στο παγκόσμιο σύστημα, αλλά και τις μεταβαλλόμενες ανάγκες των πολιτών στο πεδίο προάσπισης και διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Australian Red Cross (n.d.). International Humanitarian Law and the Responsibility to Protect: A handbook. Ανακτήθηκε από: <https://www.redcross.org.au/getmedia/d0338aa5-27c9-4de9-92ce-45e4c8f4d825/IHL-R2P-responsibility-to-protect.pdf.aspx>
- Borgia, F. (2015). The Responsibility to Protect doctrine: between criticisms and inconsistencies. *Journal on the Use of Force and International Law*, 2(2), 223-237.
- Breau, S (2016). *The Responsibility to Protect in International Law. An emerging paradigm shift*. Oxon: Routledge.
- Chomsky, N. (2012). *New Generation Draws the Line. Humanitarian Intervention and the “Responsibility to Protect” Today*. Oxon: Routledge.
- Dederer, H.-G. (2015). ‘Responsibility to Protect’ and ‘Functional Sovereignty’. Στο: Hilpold, P. (Ed.), *The Responsibility to Protect (R2P). A new paradigm of International Law?* (σελ. 156-183). Leiden: Koninklijke Brill.
- De Waal, A. (2013). ‘My Fears, Alas, Were Not Unfounded’: Africa’s Responses to the Libya Conflict. Στο: Hehir, A., & Murray, R. (Eds.), *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention* (σελ. 58-82). New York: Palgrave Macmillan.
- Erdogan, B. (2017). *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect. Turkish Foreign Policy Discourse*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Evans, G. (2009). The Responsibility to Protect: From an Idea to an International Norm. Στο: Cooper, R. H., & Kohler, J. V. (Eds.), *Responsibility to Protect. The Global Moral Compact for the 21st Century* (σελ. 15-30). New York: Palgrave Macmillan.
- Evans, G. (2008). The Responsibility to Protect: Meeting the Challenges. Ανακτήθηκε από: <https://www.crisisgroup.org/global/responsibility-protect-meeting-challenges>

- Evans, G. (2008α). *The Responsibility to Protect. Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*. Washington: Brookings Institution Press.
- Focarelli, C. (2015). The Responsibility to Protect in the Global System. Στο: Hilpold, P. (Ed.), *The Responsibility to Protect (R2P). A new paradigm of International Law?* (σελ. 417-438). Leiden: Koninklijke Brill.
- Gagro, S. F. (2014). The Responsibility to Protect (R2P) Doctrine. *International Journal of Social Sciences*, III(1), 61-77.
- Global Center for the Responsibility to Protect (2020). What is R2P?. Ανακτήθηκε από: <https://www.globalr2p.org/what-is-r2p/>
- Haider, H. (2013). The responsibility to protect. Ανακτήθηκε από: <https://gsdrc.org/topic-guides/international-legal-frameworks-for-humanitarian-action/challenges/the-responsibility-to-protect/>
- Haslett, B. (2014). No Responsibility for the Responsibility to Protect: How Powerful States Abuse the Doctrine, and Why Misuse Will Lead to Disuse. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*, XL, 171-217.
- Hehir, A. (2019). *Hollow Norms and the Responsibility to Protect*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Hehir, A. (2013). The Responsibility to Protect as the Apotheosis of Liberal Teleology. Στο: Hehir, A., & Murray, R. (Eds.), *Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention* (σελ. 34-57). New York: Palgrave Macmillan.
- ICISS (2001). *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre.
- Jansen, A. (2017). *Anti- genocide Activists and the Responsibility to Protect*. Oxon: Routledge.
- Keating, T. (2013). The UN Security Council on Libya: Legitimation or Dissimulation?. Στο: Hehir, A., & Murray, R. (Eds.), *Libya, the Responsibility to*

Protect and the Future of Humanitarian Intervention (σελ. 162-190). New York: Palgrave Macmillan.

Kendal, M. D. (2013). *Denmark and the Responsibility to Protect (R2P). How Denmark can further contribute to the prevention of mass atrocities*. Copenhagen: Danish Ministry of Foreign Affairs.

Kersten, M. (2015). The Responsibility to Protect doctrine is faltering. Here's why.. Ανακτήθηκε από: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/12/08/the-responsibility-to-protect-doctrine-is-failing-heres-why/>

Kolb, A. S. (2018). *The UN Security Council Members' Responsibility to Protect. A Legal Analysis*. Berlin: Springer.

Königs, T., Nozawa, J., & Teeuwen, E. (2013). Responsibility to Protect: Implementing a Global Norm towards Peace and Security. An Interview with Dr Simon Adams; Global Centre for the Responsibility to Protect. *Merkourios*, 29(76), 109-112.

Krieg, A. (2016). *Commercializing Cosmopolitan Security. Safeguarding the Responsibility to Protect*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Kunadt, N. (2011). The responsibility to protect as a general principle of international law. *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*, XI, 187-226.

Lopez, G. (2015). Responsibility to Protect at a Crossroads: The Crisis in Libya. Ανακτήθηκε από: https://www.humanityinaction.org/knowledge_detail/responsibility-to-protect-at-a-crossroads-the-crisis-in-libya/

Marks, S. P., & Cooper, N. (2010). The Responsibility to Protect: Watershed or Old Wine in a New Bottle?. *Jindal Global Law Review*, 2(1), 86-130.

Nahlawi, Y. (2020). Symposium: The Responsibility to Protect in Libya and Syria—Introductory Post. Ανακτήθηκε από: <http://opiniojuris.org/2020/04/20/symposium-the-responsibility-to-protect-in-libya-and-syria-introductory-post/>

- Nuruzzaman, M. (2013). The “Responsibility to Protect” Doctrine: Revived in Libya, Buried in Syria. *Insight Turkey*, 15(2), 57-66.
- Orford, A. (2011). *International authority and the Responsibility to Protect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pandiaraj, S. (2016). Sovereignty as Responsibility: Reflections on the Legal Status of the Doctrine of Responsibility to Protect. *Chinese Journal of International Law*, 15(4), 795-815.
- Pattison, J. (2010). *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect. Who Should Intervene?*. Oxford: Oxford University Press.
- Rahman, M., & Akon, S. (2020). The Responsibility to Protect Doctrine: Expectations and Reality. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 4(3), 197-199.
- Rock, A., Cappe, M., Wilson, L.M., Segal, H., Livingston, B., Valpy, M., & Grinius, M. (2017). Seven reasons why R2P is relevant today. Ανακτήθηκε από: <https://www.opencanada.org/features/seven-reasons-why-r2p-relevant-today/>
- Saliba, A. T., Lopes, D. B., & Vieira, P. (2015). Brazil’s rendition of the ‘Responsibility to Protect’ doctrine. *Brasiliانا - Journal for Brazilian Studies*, 3(2), 32-55.
- Schefer, K. N., & Cottier, T. (2015). Responsibility to Protect (R2P) and the Emerging Principle of Common Concern. Στο: Hilpold, P. (Ed.), *The Responsibility to Protect (R2P). A new paradigm of International Law?* (σελ. 123-142). Leiden: Koninklijke Brill.
- Sihvo, O. (2014). Responsibility to Protect: Clarifying the Nature of State Obligations. *Helsinki Law Review*, 2, 255-291.
- Thakur, R. (2016). The Responsibility to Protect at 15. *International Affairs*, 92(2), 415-434.
- Uusitalo, J. (2018). Responsibility to Protect and Human Security: Doctrines Destroying or Strengthening the Sovereignty?. *ICLR*, 18(1), 89-103.

UNA-UK (2016). The responsibility to protect. In detail. Ανακτήθηκε από:
<https://www.una.org.uk/r2p-detail>

UNA-UK (2016α). Understanding the Responsibility to Protect: an introduction.
Ανακτήθηκε από: <https://www.una.org.uk/news/understanding-responsibility-protect-introduction>

United Nations (2020). Responsibility to protect. Ανακτήθηκε από:
<https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>

Weerdesteijn, M. (2017). *The rationality of dictators. Towards a more effective implementation of the responsibility to protect*. Cambridge: Intersentia Ltd.

Wyatt, S. J. (2019). *The Responsibility to Protect and a Cosmopolitan Approach to Human Protection*. Cham, Switzerland: PalgraveMacmillan.